

**TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI HUZURIDAGI
ILMIY DARAJALAR BERUVCHI DSc.03/30.01.2021.I.16.03 RAQAMLI
ILMIY KENGASH**

DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

NURBOYEV JALOLIDDIN MAMADIYEVICH

**TO‘QIMACHILIK SANOATIDA JAHON SAVDO TASHKILOTI
STRATEGIYASIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH**

08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi

**IQTISODIYOT FANLARI DOKTORI (DSc) DISSERTATSIYASI
AVTOREFERATI**

Toshkent – 2026

**Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi
avtoreferati mundarijasi**

**Оглавление автореферата диссертации доктора экономических
наук (DSc)**

Contents of the dissertation abstract of the Doctor of economic sciences (DSc)

Nurboyev Jaloliddin Mamadiyevich

To‘qimachilik sanoatida jahon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish..... 3

Нурбоев Жалолиддин Мамадиевич

Улучшение применения стратегии Всемирной торговой организации в текстильной промышленности. 35

Nurboev Jaloliddin Mamadievich

Improving the use of the World Trade Organization strategy in the textile industry..... 48

E’lon qilingan ilmiy ishlar ro‘yxati

Список опубликованных работ
List of published works 64

**TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI HUZURIDAGI
ILMIY DARAJALAR BERUVCHI DSc.03/30.01.2021.I.16.03 RAQAMLI
ILMIY KENGASH**

DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

NURBOYEV JALOLIDDIN MAMADIYEVICH

**TO‘QIMACHILIK SANOATIDA JAHON SAVDO TASHKILOTI
STRATEGIYASIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH**

08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi

**IQTISODIYOT FANLARI DOKTORI (DSc) DISSERTATSIYASI
AVTOREFERATI**

Toshkent – 2026

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi mavzusi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasida B2024.4.DSc/Iqt786 raqami bilan ro'yxatga olingan.

Doktorlik dissertatsiyasi Denov tadbirkorlik va pedagogika institutida bajarilgan.
Dissertatsiya avtoreferati uch tilda (o'zbek, rus, ingliz (rezyume)) Ilmiy kengash veb-sahifasi (www.tsue.uz) va «Ziyonet» Axborot-ta'lim portalida (www.ziyonet.uz) joylashtirilgan.

Ilmiy rahbar:

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Rasmiy opponentlar:

iqtisodiyot fanlari doktori, professor

iqtisodiyot fanlari doktori, professor

iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Yetakchi tashkilot:

Termiz davlat universiteti

Dissertatsiya himoyasi Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.03.30.01.2021.I.16.03 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil «__» _____ soat _____dagi majlisida bo'lib o'tadi. Manzil: 100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49-uy. Tel.: (99871) 239-28-72, faks: (99871) 239-43-51; e-mail: info@tsue.uz

Dissertatsiyasi bilan Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Axborot-resurs markazida tanishish mumkin (____ raqam bilan ro'yxatga olingan). Manzil: 100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49-uy. Tel.: (99871) 239-28-72; faks: (99871) 239-43-51; e-mail: info@tsue.uz.

Dissertatsiya avtoreferati 2026-yil «__» _____ kuni tarqatildi.
(2026 yil «__» _____dagi № _____ raqamli reestr bayonnomasi)

S.K. Xudoyqulov

Ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengash
raisi, i.f.d., professor

B.E. Mamaraximov

Ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengash
ilmiy kotibi, i.f.d, professor

U.V. G'afurov

Ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengash
qoshidagi ilmiy seminar raisi, i.f.d.,
professor

KIRISH (Fan doktori (DSc) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon miqyosida to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati iqtisodiy va ijtimoiy nuqtai nazardan mamlakat uchun muhimligiga qaramasdan, to‘qimachilik sanoatida Jahon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish muammosi yetarlicha o‘rganilmagan. Hozirgi kunda jahon bozorida to‘qimachilik mahsulotlarining savdo ulushi 4,7 foizni tashkil etsa, JSTga a‘zo davlatlarning ushbu tovarlarning jahon savdosidagi ulushi qariyb 99 foizni tashkil etadi. To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoat qisqa muddatda ish o‘rinlari va aholining, ayniqsa xotin-qizlarning daromadini, xorijdan valyuta tushimi hajmini oshirishga xizmat qilsa, uzoq muddatli istiqbolda to‘qimachilik sanoatini dinamik rivojlantirishga qaratilgan tegishli siyosat va institutlarga ega mamlakatlarning barqaror iqtisodiy rivojlanishi uchun muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Xalqaro hamjamiyat, shu jumladan yurtimizning asosiy savdo sheriklari, O‘zbekistonni jahon savdosiga yanada ochiqroq qo‘shilish istagida qo‘llab-quvvatlaydi va O‘zbekistonning JSTga a‘zo bo‘lish jarayoniga har tomonlama yordam beradi. JSTning roli, JST a‘zolariga beriladigan imtiyozlar, savdo va boj ta‘riflari, tizimli transformatsiya, savdoga oid intellektual mulk huquqi (TRIPS), jus cogens tamoyili, milliy rejim va eng maqbul mamlakat prinsiplari, GATT, GATS, antidemping qoidalari, JST doirasida nizolarni hal etishga oid huquqiy munosabatlar Xususan, Yevropa Ittifoqi O‘zbekistonning Jahon Savdo Tashkilotiga (JST) a‘zo bo‘lish jarayonini moliyalashtirish uchun 5 million yevro miqdorida grant ajratdi. Tomonlar o‘rtasidagi bitim 2019-yil 11-noyabrda Bryusselda imzolangan va Jahon savdo tashkilotiga a‘zo bo‘lish jarayonida, shu jumladan, zarur hujjatlarni tayyorlashda, o‘zbekistonlik mutaxassislarining JST shartnomalari bo‘yicha bilimlarini oshirishda O‘zbekistonga yordam ko‘rsatishni nazarda tutadi.

Milliy iqtisodiyotning muhim tarmog‘i sifatida to‘qimachilikni sifat jihatidan jadal rivojlantirish yuzasidan keng qamrovli va maqsadli dasturiy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni 25-maqsadida: “Raqamli iqtisodiyotni asosiy “drayver” sohaga aylantirib, uning hajmini kamida 2,5 baravar oshirishga qaratilgan ishlarni olib borish” shuningdek, “O‘zbekiston – 2030” strategiyasining barqaror iqtisodiy o‘shish orqali aholi farovonligini ta‘minlash yo‘nalishidagi 55 maqsadi milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini mustahkamlash va uning tarkibida yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushini keskin oshirishga qaratilgan. Shu bilan birga, eksport hajmini 2 barobarga oshirish va uni 45 mlrd. AQSh dollariga yetkazish, eksport qiluvchi korxonalar sonini 6,5 mingtadan 15 mingtaga yetkazish, eksport tarkibida tayyor va yarim tayyor mahsulotlar hajmini 3,3 baravarga oshirish strategiyada belgilangan asosiy vazifalardandir.¹

Ushbu dissertatsiya ishi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 24-dekabrda “Jahon savdo tashkiloti bilan ishlash bo‘yicha Idoralararo

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrda “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-son Farmoni. Elektron resurs: <https://lex.uz/ru/docs/6600404>.

komissiya tarkibini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 1040-son qarori² shuningdek, Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 28-maydagi 339-son qarori bilan “Jahon savdo tashkiloti bilan ishlash bo‘yicha Idoralararo komissiya to‘g‘risida”gi mazkur nizomning 6-bandiga ko‘ra, JST bilan ishlash bo‘yicha muzokaralar guruhi bilan birgalikda strategik masalalar bo‘yicha, shu jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-maydagi “To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini rivojlantirishni yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-71-sonli farmonida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-sentabrdagi “To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatida islohotlarni jadallashtirish va eksport salohiyatini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-290-sonli qarori, hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 10-yanvardagi PF-2-sonli farmoni mazkur sohaga tegishli boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlariga mosligi. Tadqiqot ishi respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining I. “Demokratik va huquqiy jamiyatni ma’naviy-axloqiy hamda madaniy-ma’rifiy rivojlantirish, innovasion iqtisodiyotni shakllantirish” ustuvor yo‘nalishiga muvofiq bajarilgan.

Dissertatsiya mavzusi bo‘yicha xorijiy ilmiy tadqiqotlar sharhi. To‘qimachilik sanoatida Jahon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish bo‘yicha qator tadqiqotlarda e’tibor qaratilgan. Jumladan to‘qimachilik sanoatini iqtisodiy rivojlantirishning zamonaviy nazariyalari va uni boshqarishning o‘ziga xos jihatlariga xorijiy olimlar V.A. Belov, P.Lamy, L.D’amore, Ch.Goyeldner, J.R Brent., I.Ansoff., G.Mintzberg, M.Porter., A.Chandler., L.I. Abalkin., O.S. Vikhansky., A.P.Gradov, V.M.Polterovich., B.T.Zhumagulov., O.S.Sabden, Y.A Aubakirov., A.K.Koshanov., A.G.Aghanbegyan., T.A.Akimova., O.S.Pchelintsev, A.G.Granberg., R.S.Greenberg., A.G.Gryaznova., V.I.Danilov-Danilyan, B.K.Zlobin., N.N.Lukyankov, I.N.Omelchenko, V.F.Parfenov., T.V.Begun., A.I.Tatarkin., Davlatov K.S.,Disembaev R.N.,Akturayeva, Z.K.,Tlesova E.B.,Zhanbaev R.A.,Maximov D.G.,Erkin A.E.,Temirbaeva G.R.,Tagarov B.Zh.Craig Van Grassteklar³ tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan.

² Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 24-dekabrda 1040-son qarori bilan tasdiqlangan Jahon savdo tashkiloti bilan ishlash bo‘yicha Idoralararo komissiya tarkibi. <https://lex.uz/docs/-4124260>

³ Ansoff I. Strategic Management. Classic Edition. – Moscow: Piter, 2010. – 340 pages.Mintzberg G. Management: Nature and Structure of Organizations. – Moscow: AlpinaPRO, 2021. – 720 pages.Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. – Moscow: Alpina Publisher, 2016. – 454 pages.Chandler A. Strategy and Structure. – Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1988. – 500 pages.Abalkin L.I. Property, Economic Mechanism, and Productive Forces // Economic Science of Modern Russia. – 2000. – No. 1(5). – pp. 52-53.Vikhansky O.S., Naumov A.I. Management: Textbook. – Moscow: Gardariki, 2002. – 574 pages.Gradov A.P. National Economy. – St. Petersburg: Piter, 2005. – 164 pages.Polterovich V.M. Theory of Economic Reforms // Economics and Mathematical Methods. – 2003. – Vol. 35. – No. 2. – pp. 3-19.Zhumagulov B.T. The New Kazakhstan Will Be Built According to World Quality Standards // Industrial and Civil Construction. – 2013. – No. 7. – pp. 96-98.Sabden O.S. Modernization of Public Development and the New Paradigm of State Management // The Age of Globalization. – 2021. – No. 2. – pp. 43-56.Aubakirov Y.A. National Economy: Theoretical, Methodological, and Practical Problems of Development. – Almaty: Triumph, 2009. – 408 pages.Koshanov A.K. Globalization and the System of Regional Economic Interests // Reforma. – 2011. – Vol. 1. – No. 17. – pp. 4-9.Aghanbegyan A.G. Human Capital and Its Main Component - the "Knowledge Economy" as the Main Source of Socio-Economic Growth // Economic Strategies. – 2017. – Vol. 19. – No. 3. – pp. 66-79.Akimova T.A. Economics of Sustainable Development. – Moscow: ZAO “Publishing House ‘Economics’”, 2009. – 430 pages.Pchelintsev O.S. Problems of Forming the Economic System of Sustainable Development // Journal of Economic Science of Modern Russia. – 2001. – No. 4. – pp. 5-22.Granberg A.G. Modeling Spatial Development of National and Global Economies: Evolution of Approaches // Region: Economics and Sociology. – 2007. – No. 1. – pp. 87-107.Greenberg P.C. On the Problems of Russia’s

Mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH) davlatlarida to'qimachilik sanoatida Jahon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanish bo'yicha, ularni baholash, strategiyalarini ishlab chiqish va takomillashtirishga oid E.V.Yevtushenko, Z.M.Isakova, L.Kalacheva, I.Lapina, S.F.Sayfulina, L.A.Klimova, S.A.Knyazev, V.A.Pazderina, K.A.Sannikova, L.I.Shamgulova, YE.S.Belyayeva, G.B.Gorbunova, S.Yeremeyeva, G.I.Jits, D.Kokurin, T.Kolosova, S.V.Kochetkov, A.Lyaskovskaya, L.A.Pancheva, V.N.Suyazov kabi olimlar izlanishlarida aksini topgan.

O'zbekistonda N.M.Maxmudov, M.R.Boltaboyev, SH.N.Zaynutdinov, M.A.Maxkamova, SH.I.Otajonov, N.M.Rasulov, B.A.Abdullayev, G.D.Xasanova, T.Toshpulatov, I.I.Soliyev, G.B.Shanazarova, O.E.Ernazarov, G.SH. Xankeldiyeva, M.Sharifxo'jaev, A.Sh. Bekmurotov, N.To'xlijev, A.Rasulov, A.O'Imasov, A.Razzoqov, R.Alimov, B.Mahmudov, D.S.Nasirxadjayeva, G.Nazarova, N.Sirojiddinovlar⁴ kabi olimlar izlanishlarida to'qimachilik sanoatida Jahon savdo tashkiloti startegiyasidan foydalanishga qaratilgan tadqiqotlar olib borilgan.

Mazkur tadqiqotlarda to'qimachilik sanoatida korxonalarining qiymat zanjirini yaratishda resurslardan samarali foydalanish, ishlab chiqarish jarayonlaridagi yo'qotishlarni kamaytirish, resurs xavfsizligini ta'minlash, sanoat korxonalari faoliyatida mahalliy resurslardan foydalanish asosida eksport

Integration into the Global Economy and Its Natural and Intellectual Potential // Banking Services. – 2007. – No. 2. – pp. 6-6. Gryaznova A.G., Antonuk V.S., Korniyenko E.L. Regional Problems of Infrastructure Management in the Digital Economy // Manager. – 2019. – Vol. 10. – No. 4. – pp. 38-50. Danilov-Danilyan V.I., Losev K.S. Environmental Challenge and Sustainable Development. – Moscow: Progress-Tradition, 2000. – 169 pages. Zlobin B.K. Efficiency of Social Management // Sociology of Power. – 2007. – No. 5. – pp. 5-13. Lukyankichkov N.N. Economics and Organization of Natural Resource Use: Textbook / N.N. Lukyankichkov, I.M. Potravny. — 4th ed., revised and updated. — Moscow: Unity, 2011. — 688 pages. Omelchenko I.N. Strategic Management of Organizational and Economic Stability of Firms: Logistics-Oriented Business Design. – Moscow: Publishing House of MGTU named after N.E. Bauman, 2001. – 599 pages. Parfenov V.F. Formation of State Strategy for Sustainable Development of Russia. – Moscow: Logos, 1999. – 414 pages. Begun T.V. Sustainable Development: Definition, Concept, and Factors in the Context of Monocities // Economics, Management, Finance: Proceedings of the II International Scientific Conference (Perm, December 2012). – Perm: Mercuriy, 2012. – pp. 158-163. Tatarkin A.I., Romanova O.A. Industrial Policy: Genesis, Regional Features, and Legislative Support // Economy of the Region. – 2014. – No. 2. – pp. 9-21. Davlatov K.S. Sustainable Development: Views and Approaches // Young Scientist. – 2021. – No. 27(369). – pp. 113-116. Maximov D.G., Erkin A.E., Goals of Implementing the Concept of Sustainable Development at Different Levels of the Economic System // Creative Economy. – 2021. – Vol. 15. – No. 3. – pp. 821-836. Орешин В.П. “Региональная экономика и управление”. Учебник. -М.: ИНФРА-М, 2006, 24 б. Мальцев. А А Государственное регулирование внешнеэкономической деятельности в РФ 1994-1995 гг. Учебное пособие. – Екатеринбург: Изд-во ЕАИУПб 2004. Савицкая Г.В. “Анализ хозяйственной деятельности предприятий” –М.: ИНФРА-М, 2001. Юсупов С.Ш. Роль маркетинга в повышении конкурентоспособности продукции текстильной и легкой промышленности Узбекистана. // Материалы международной научно-практической конференции. - Москва, ГОУ ВПО “РЭА им. Г.В.Плеханова”, 2009. -С. 235, 236. Юсупов С.Ш., Юлдашев Н.К. Формирование ценовой конкурентоспособности продукции легкой промышленности в стратегии маркетинга. // Материалы международной научно-практической конференции. - Москва, МГУ им. М.В.Ломоносова, МГ-ЭИ, ТФИ, 2010. -С. 256-258.

⁴ Maxmudov N.M., Madjidov Sh.A. “Investitsiyalarni tashkil etish va moliyalashtirish” O'quv qo'llanma. T.: TDIU 86 (2010). Boltaboyev M.R. O'zbekiston Respublikasi to'qimachilik sanoati eksport imkoniyatlarini rivojlantirishda marketing strategiyasiyu Toshkent :TDIU,2005. Zaynuddinov SH.N., Rasulov N.M. Innovatsion menejment (darslik).-T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2020. – B.540.; Abdullayev B.A. Innovatsion faoliyatning boshqaruvini takomillashtirish: i.f.n. diss. Avtorefer. – T., 2002., – B. 27; Махкамova M.A. Формирование организационно-экономического механизма управления инновационной деятельностью на промышленных предприятиях Республики Узбекистан: автореф. дис. ...д.э.н. – Т.: ТГТУ, 2004. – С. 45; Хасанова G.D. Sanoat korxonalarini innovatsion faoliyati samaradorligini oshirish: i.f.n., diss. avtorefer. – T., BuxDU, 2006, – B.26; Otajonov SH.I. Innovatsiya faoliyati infratuzilmasini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari samaradorligini oshirish: i.f.d. (DS) diss. avtorefer. – T.: TDIU, 2018, – B.95; Rasulov N.M. Korporativ tuzilmalarda innovatsion jarayonlarni strategik boshqarish uslubiyotini takomillashtirish: (DSc) diss. avtorefer. – T., 2021, – B.81; N.K.Yo'ldoshev, G.E.Zaxidov. Menejment: o'quv qo'llanma. – T.: O'zbekiston milliy faylasufi jamiyati, 2018. – 392 b.; Toshpulatov T.3. Развитие инновационной деятельности в промышленности Республики Узбекистан: авторефер. дис... к.э.н. – Т.: Институт экономики АН РУз., 2004, – С.24; Солиев И.И. Развитие инновационных процессов в сфере связи и информатизации Узбекистана: авторефер. дис... к.э.н. – Т.: Институт экономики АН РУз., 2010, – С.23, Shanazarova B.G. Sanoat korxonalarida innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish: PhD diss. avtor.. – T.: 2018. – B.56; Ernazarov O.E. Innovatsiyalar asosida sanoat korxonalarini samaradorligini oshirish: PhD diss. avtor.. – T.: 2020. – B.60. D.S. Nasirxadjayeva "Forming a Methodology for Organizing Investment and Financial Reporting in the Activities of Subsidiaries in the Organization of Antitrust Compliance in Uzbekistan"

imkoniyatlarini oshirish, umuman to‘qimachilik sanoatda resurslardan oqilona foydalanish va zamonaviy boshqaruv usullarini tatbiq etish kabi masalalarda tadqiqotlar olib borilgan. Biroq, asosiy masala shundaki, ularning ko‘pchiligi O‘zbekistonni JSTga a‘zo bo‘lishi masalasini o‘zlarining ilmiy ishlarining bir qismi sifatida o‘rganib, ba‘zi olimlar JSTning davlat uchun ahamiyatini o‘rganish jaroyinida o‘z ilmiy ishlarini bir qismi sifatida o‘rgangan bo‘lsalar, boshqalar esa JSTga a‘zo bo‘lish hamda ushbu jarayondagi qiyinchiliklarni tadqiq qilish jarayonida ushbu masalaga qisman to‘xtalib o‘tganlar. Biroq mamlakatimiz olimlari tomonidan to‘qimachilik sanoatda Jahon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish bo‘yicha tanlangan tadqiqot mavzusining dolzarbligi, maqsadi hamda unda hal etiladigan masalalar doirasini belgilash bo‘yicha keng imkoniyatlar yaratib beradi.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi. O‘zbekistonda to‘qimachilik sanoatida jahon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarni Birkin M., Weber A., Christaller W., Lesch A., Porter M., Thünen J. kabi xorijiy iqtisodichi olimlar va tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida ko‘rish mumkin.⁵

Yaqin xorij mamlakatlari olimlaridan bojxona tariflarining ichki bozorda paxta matolarining raqobatbardoshligiga ta‘siri T.I. Fradina, T.A. Pavlovalarning ishida ko‘rib chiqilgan.⁶

O‘rganilayotgan muammoning ayrim jihatlarini mamlakatimiz olimlar A.S.Bekmurodov., U.V.Gafurov “O‘zbekiston – iqtisodiyotni modernizatsiyalash hamda islohotlarni chuqurlashtirishning yangi va yuksak bosqichi yo‘lida” mavzusidagi tahliliy hisoboti ushbu tadqiqot ishini yozishda andoza metodologik asos vazifasini bajardi. N.S.Ismailova, U.A.Dadabayev O‘zbekistonning Jahon savdo tashkilotiga a‘zo bo‘lishning o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan bo‘lsa,⁷ G.K.Sultanovanning Xalqaro iqtisodiy munosabatlar nomli o‘quv metodik qo‘llanmasida ham ushbu to‘qimachilik sanoatining rivojlanishi haqida yuqori fikirlar berib borilgan.⁸ Qobiljon Isaevning ilmiy ishlarida O‘zbekistonning jahon savdo tashkilotiga (jst) a‘zo bo‘lishini iqtisodiy baholash nomli ilmiy ishida tadqiqot empirik tahlil asosida O‘zbekistonning jahon savdo tashkilotiga (JST) a‘zo bo‘lishini iqtisodiy baholashning ekonometrik ta‘siri baholangan. Jasurbek

⁵ Birkin M., Wu B. A review of microsimulation and hybrid agent-based approaches // Agent-based models of geographical systems. – 2011. – No.1. - P. 51-68. Вебер А. Б. Политика мирового развития: между реальностью глобализации и императивом устойчивости // Полис. Политические исследования. – 2003. – №5. – С. 38-45. Кристаллер В., Геец В. Торговая инфраструктура в аспекте пространственной организации регионального потребительского рынка // Современная торговля: теория, практика, перспективы развития. – 2014. – №1. - С. 89. Леш А. Географическое размещение хозяйства. – М.: Изд-во иностр. лит., 1959. – 456 с. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. – М.: Альпина Паблишер, 2016. – 716 с. Тюнен Й. Устойчивость организации в условиях турбулентности мировой экономики // Современный менеджмент: проблемы и перспективы. – 2015. – №4. - С. 61-68.

⁶ Фрадина Т.И., Павлова Т.А. Влияние таможенного тарифа на конкурентоспособность хлопчатобумажных тканей на внутреннем рынке // Вестник ИНЖЭКОНА серия «Экономика» №2(15), 2007, стр.287-291

⁷ O‘zbekistonning Jahon savdo tashkilotiga a‘zo bo‘lishning o‘ziga xos xususiyatlari. Monografiya. N.S.Ismailova, U.A.Dadabayev -Toshkent, 2023 й. - 93 b.

⁸ G.K. Sultanova Mejdunarodnyye ekonomicheskiye otnosheniya; Uchebno-metodicheskoye posobiye. UMED. –Т.: “EFFECT-D”, 2020. -248 s.

Otaniyozovning ilmiy ishlarida Jahon savdo tashkilotiga a'zolik respublikamizning eksport salohiyatini oshirish bo'yicha takliflar kiritilgan.⁹

Biroq O'zbekistonda to'qimachilik sanoatida jaxon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish to'liq o'rganilmagan. Bundan tashqari, zamonaviy ko'rsatkichlar va usullardan foydalangan holda O'zbekiston to'qimachilik sanoatida jaxon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish imkoniyatlari mahalliy adabiyotlarda yetarlicha o'rganilmagan.

Dissertatsiya mavzusining dissertatsiya bajarilgan oliy ta'lim muassasasining ilmiy-tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi. Dissertatsiya ishi Denov tadbirkorlik va pedagogika institutining ilmiy tadqiqot ishlari rejasiga muvofiq bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi to'qimachilik sanoatida jahon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish bo'yicha ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

Jahon savdo tashkilotida to'qimachilik sanoati tushunchasining nazariy asoslarini o'rganib chiqish;

To'qimachilik sanoatining Jahon savdo tashkilotida rivojlanishi hamda globallashtirilgan jahon iqtisodiyotidagi tutgan o'rni o'rganish;

Mamlakat to'qimachilik sanoatini rag'batlantirish va tartibga solishning iqtisodiy mexanizmini tahlil qilish;

To'qimachilik sanoatida xo'jalik yurituvchi subyektlarning barqaror rivojlantirish strategiyasi o'rganib chiqish;

To'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishda barqaror rivojlanish omillarini tahlil qilish;

To'qimachilik sanoatida barqaror rivojlanish uslubiyati o'rganib chiqish;

JST doirasida to'qimachilik mahsulotlari xalqaro savdosini rivojlantirishdagi o'rni va hozirgi kundagi holati o'rganish;

Mamlakatlar JSTga kirishda to'qimachilik sanoati bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganib chiqish;

O'zbekistonda to'qimachilik sanoatining hozirgi holatini tahlil qilish;

To'qimachilik sanoatining tashqi iqtisodiy faoliyatini o'rganib chiqish;

Hozirgi kunda to'qimachilik sanoati mahsulotlarining savdo rejimini o'rganish;

O'zbekiston Respublikasining JSTga a'zo bo'lish afzalliklari va iqtisodiy xavf-xatarlarini tahlil qilish;

JSTga a'zo bo'lishining O'zbekiston to'qimachilik mahsulotlari importi va uning geografik yo'nalishlariga ta'sirini o'rganish;

Istiqbolda O'zbekiston Respublikasining JSTga a'zo bo'lishining to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatining raqobatbardoshligiga ta'sirini atroflicha tahlil qilish;

Tadqiqotning obyekti sifatida O'zbekiston Respublikasidagi to'qimachilik sanoatining tashqi iqtisodiy faoliyati.

⁹ https://uza.uz/oz/posts/ozbekistonning-jstga-azo-bolishi-koplab-imkoniyatlar-yaratadi_546283

Tadqiqot predmeti to‘qimachilik sanoatida jahon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish jarayonida yuzaga keluvchi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar hisoblanadi.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, tarixiylik va mantiqiylik, induksiya va deduksiya, analiz va sintez, qiyosiy va selektiv tanlab tadqiq qilish, monografik tahlil va guruhlash, ekonometrik tahlil va prognozlashtirish usullari qo‘llanilgan.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

“To‘qimachilik sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish” tushunchasi uslubiy yondashuv asosida takomillashtirilib, to‘qimachilik sanoatining xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarni ijobiy iqtisodiy holatini taminlash, to‘qimachilik sanoati korxonalarining samaradorligini oshirish, to‘qimachilik subyektlarini uzoq muddatli chora-tadbirlar ishlab chiqish, to‘qimachilik korxonalarining raqobatdosh ustunligini ta’minlashga ta’sir etuvchi omillar mezonlari aniqlangan.

to‘qimachilik sanoati strategiyasini takomillashtirishga ko‘ra “to‘qimachilik sanoatining strategik ekvivalenti” tushunchasining iqtisodiy mazmuni to‘qimachilik sanoat korxonalarini dastlabki ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bosqichida korxonalar holatini diagnostika qilish, individuallashtirilgan ierarxiya tamoyilini shakllantirish, xo‘jalik yurituvchi subyektning ustuvor maqsadlarini aniqlash, tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqish taklifi asoslangan;

to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati korxonalarining samaradorligini belgilovchi global tendentsiyalar: nomoddiy aktivlar, mehnat resurslarining o‘ziga xos vakolatlari, strategik aloqalar tizimi, idoralararo munosabatlar, global bozor rivojlanishi, iqtisodiy beqarorlik, barqaror sanoatning maqsadli natijalarini taminlagan holda takomillashtirilgan;

to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatining barqaror iqtisodiyot bozorlarining samaradorligini oshirish nazariy-uslubiy jihatdan asoslangan holda uzoq muddatli strategiyaning mavjudligi, aktivlarning ichki rivojlanishi, strategik ustuvorliklarning amalga oshirilishi, korporativ strategik qarorlar ishlab chiqish, savdo bozorlarini kengaytirish, maqsadli auditoriyaning integratsiyalashuvi bosqichlardagi harakati tavsifiga ko‘ra aniqlashtirilgan;

to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati korxonasining tashkiliy tuzilmasini takomillashtirishning o‘ziga xos xususiyatlariga ko‘ra muayyan bozor iqtisodiyotiga o‘tish munosabati bilan tikuvchilik korxonalari ish sharoitlarining o‘zgarishi, shuningdek, zamonaviy iqtisodiy vaziyatga xos xususiyatlar, mahsulot sotish va ishlab chiqarish hajmining qisqarishi, ichki bozorda raqobatning kuchayishi, to‘qimachilik sanoati va sohalarini rag‘batlantiruvchi dastaklar orqali O‘zbekiston to‘qimachilik sanoat rivojlanishining SWOT tahlil ishlab chiqilgan;

O‘zbekiston to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmiga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar o‘rtasidagi bog‘liqlikning ekonometrik modeli asosida 2030-yilga qadar prognoz qiymatlari ishlab chiqilgan.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat: O‘zbekistonning JSTga a‘zo bo‘lishining to‘qimachilik sanoatida milliy ishlab chiqaruvchilarga salbiy ta’sirini yumshatish, sanoatni rivojlantirishning uzoq muddatli dasturini ishlab chiqishda, shuningdek, to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatining xalqaro

bozorda raqobatbardoshligini oshirish maqsadida xorijiy davlatlar, xususan Xitoy Xalq Respublikasi tajribalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Paxta tolasi xom-ashyosi ishlab chiqaruvchilar bilan to'qimachilik sohasida faoliyat olib borayotgan korxonalar bilan bir biriga bog'liq bo'lgan tizimni joriy etish. Ya'ni fermerlarga paxta tolasini saqlash va uni qayta ishlash imkoniyatin beradigan texnologiya bilan ta'milash va mahsulotini bozor narxida sotish huquqini berish. Bundan to'qimachilik sohasida faoliyat olib borayotgan korxonalarining istagan vaqtda, milliy valyutada milliy ishlab chiqaruvchilardan xom-ashyo sotib olish imkonini joriy etildi.

To'qimachilik sohasiga yirik xorijiy investitsiyalarni jalb etish va rag'batlantirish; bunda xorijiy ishlab chiqaruvchilarga texnika va texnologiyalarni olib kirishda bojxona imtiyozlari berish, ularga qulay investitsion muhit yaratib berish, shuningdek sohada faoliyat olib borish uchun barcha ma'lumotlarni olish uchun qulay tizimni joriy etish. Xorijiy investitsiyalar kirib kelish natijasida mamlakatimizda to'qimachilik sohasini modernizatsiya qilish imkoni paydo bo'ladi, shuningdek kadrlar malakasi ham yuqori darajaga chiqdi.

Brendi butun dunyoga mashhur bo'lgan xorijiy kompaniyalarni, o'z mahsulotlarini O'zbekistonda ishlab chiqarish imkoniyatini yaratish natijada mamlakatda ishlab chiqarilgan mahsulotlarni Markaziy Osiyo mamlakatlarga eksport qilishni joriy etish; buning natijasida mamlakatimiz yuqori brendga ega mahsulotlarni ichki bozorda nisbatan arzon narxda sotishga, shuningdek innovatsion yangiliklardan xabardor bo'lishga va eksport natijasida tushadigan daromaddan ulush olishga erishildi.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi. Dissertatsiya tadqiqoti jarayonida olingan ilmiy natijalarning ishonchliligi va qo'llanilayotgan uslubiy yondashuvlar, usullarning maqsadga muvofiqligi ularni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi, O'zbekiston Savdo-sanoat palatasi "O'zto'qimachilik sanoat" uyushmasi va uning tizimidagi korxonalarining davriy hisobot va statistik to'plamlaridan olinganligi, to'qimachilik sanoati ishlab chiqarish tarmog'ini rivojlantirishga qaratilgan me'yoriy-huquqiy hujjatlarga asoslanganligi, ishda umumtadqiqot usullardan foydalanilganligi, xulosada keltirilgan taklif va tavsiyalarining amalda sinovdan o'tganligi, ularning 10 amaliyotga joriy etilganligi, olingan natijalarning vakolatli korxonalar tomonidan tasdiqlanganligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati to'qimachilik sanoatida Jaxon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish borasida ishlab chiqilgan taklif hamda tavsiyalardan ilmiy-texnika taraqqiyotining yangi bosqichi – uchinchi Renessans davrida respublika iqtisodiyotini yanada yuksaltirishning nazariyuslubiy asoslarini yanada takomillashtirishda foydalanish mumkinligi bilan izohlanadi. Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati ishlab chiqilgan amaliy tavsifdagi tavsiyalardan ilmiy-ishlab chiqarish sohasi mexanizmini takomillashtirish, "Iqtisodiyot nazariyasi", "Sanoat iqtisodiyoti" fanlarini ilmiy-nazariy jihatdan boyitish, sohaga taalluqli me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish; "Ilmiy tadqiqot va ishlanmalar ishlab chiqarish jarayonlarini tashkil etish va boshqarish", ularning samaradorligini

baholash, ushbu sohada boshqaruv qarorlarining asoslilik darajasini belgilashda foydalanish mumkinligi bilan asoslanadi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi: to‘qimachilik sanoatida Jaxon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqot natijalari asosida:

“To‘qimachilik sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish” tushunchasi uslubiy yondashuv asosida takomillashtirilib, to‘qimachilik sanoatining xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarni ijobiy iqtisodiy holatini taminlash, to‘qimachilik sanoati korxonalarining samaradorligini oshirish, to‘qimachilik subyektlarini uzoq muddatli chora-tadbirlar ishlab chiqish, to‘qimachilik korxonalarining raqobatdosh ustunligini ta‘minlashga ta‘sir etuvchi omillar mezonlari orqali amalga oshirilgan. Nazariy-uslubiy materiallardan oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun tavsiya etilgan “Экономическая теория” nomli o‘quv qo‘llanmani tayyorlashda foydalanilgan (O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim fan va inovatsiyalar vazirligining 2023-yil 23-maydagi 232-son buyrug‘i) ilmiy yangilikni amalyotga joriy etilish natijasida talabalarda aholi bandligi va daromadini oshirish ijtimoiy-iqtisodiy hodisa sifatida takomillashtirilgan “To‘qimachilik sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish” tushunchasi bo‘yicha nazariy bilimlarni kengaytirish imkoni yaratilgan.

To‘qimachilik sanoati strategiyasini takomillashtirishga ko‘ra “to‘qimachilik sanoatining strategik ekvivalenti” tushunchasining iqtisodiy mazmuni to‘qimachilik sanoat korxonalarini dastlabki ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bosqichida korxonalar holatini diagnostika qilish, individuallashtirilgan ierarxiya tamoyilini shakillantirish, xo‘jalik yurituvchi subyektning ustuvor maqsadlarini aniqlash, tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqish taklifi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-maydagi “To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini rivojlantirishni yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-71-sonli Farmonida o‘z aksini topgan. (O‘zbekiston savdo-sanoat palatasining 2026-yil 3-fevraldagi 05/33-902-sonli ma‘lumotnomasi)

To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati korxonalarining samaradorligini belgilovchi global tendentsiyalar: nomoddiy aktivlar, mehnat resurslarining o‘ziga xos vakolatlari, strategik aloqalar tizimi, idoralararo munosabatlar, global bozor rivojlanishi, iqtisodiy beqarorlik, barqaror sanoatning maqsadli natijalarini taminlash orqali takomillashtirilgan. Bu ilmiy yangilik O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-sentabrdagi “To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatida islohotlarni jadallashtirish va eksport salohiyatini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-290-sonli qarorida o‘z aksini topgan. (O‘zbekiston savdo-sanoat palatasining 2026-yil 3-fevraldagi 05/33-902-sonli ma‘lumotnomasi)

To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatining barqaror iqtisodiyot bozorlarining samaradorligini oshirish nazariy-uslubiy jihatdan asoslangan holda uzoq muddatli strategiyaning mavjudligi, aktivlarning ichki rivojlanishi, strategik ustuvorliklarning amalga oshirilishi, korporativ strategik qarorlar ishlab chiqish, savdo bozorlarini kengaytirish, maqsadli auditoriyaning integratsiyalashuvi bosqichlardagi harakati tavsifiga asosan takomillashtirilgan. Nazariy-uslubiy materiallardan oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun tavsiya etilgan “Экономическая теория” nomli o‘quv qo‘llanmani tayyorlashda foydalanilgan (O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim fan

va inovatsiyalar vazirligining 2023-yil 23-maydagi 232-son buyrug‘i) ilmiy yangilikni amalyotga joriy etilish natijasida talabalarda aholi bandligi va daromadini oshirishga yo‘naltirilgan nazariy bilimlarni kengaytirish imkoni yaratilgan.

To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati korxonasi tashkiliy tuzilmasini takomillashtirishning o‘ziga xos xususiyatlariga ko‘ra muayyan bozor iqtisodiyotiga o‘tish munosabati bilan tikuvchilik korxonalari ish sharoitlarining o‘zgarishi, shuningdek, zamonaviy iqtisodiy vaziyatga xos xususiyatlar, mahsulot sotish va ishlab chiqarish hajmining qisqarishi, ichki bozorda raqobatning kuchayishi, to‘qimachilik sanoati va sohalarini rag‘batlantiruvchi dastaklar orqali O‘zbekiston to‘qimachilik sanoat rivojlanishining SWOT tahlil ishlab chiqish orqali takomillashtirilgan. Bu ilmiy yangilik O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 12-fevraldagi “To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish va uning eksport salohiyatini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4186-son qarorida o‘z aksini topgan. (O‘zbekiston savdo-sanoat palatasining 2026-yil 3-fevraldagi 05/33-902-sonli ma’lumotnomasi)

O‘zbekiston to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmiga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar o‘rtasidagi bog‘liqlikning ekonometrik modeli asosida 2030-yilga qadar to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish prognoz qiymatlari ishlab chiqilgan. Bu ilmiy yangilik O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” PF-60-son Farmonida o‘z aksini topgan. (O‘zbekiston savdo-sanoat palatasining 2026-yil 3-fevraldagi 05/33-902-sonli ma’lumotnomasi)

Tadqiqot natijalarining aprobatsiyasi. Ushbu tadqiqotning asosiy natijalari 5 ta ilmiy-amaliy konferensiya, shu jumladan, 3 ta respublika va 2 ta xalqaro konferensiyada muhokama qilindi.

Tadqiqot natijalarining e’lon qilinganligi. Dissertatsiya mavzusi bo‘yicha 21 ta ilmiy ishlar, jumladan, 1 ta monografiya, 13 ta ilmiy maqola O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi tomonidan dissertatsiyalarning asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan ilmiy jurnallarda chop etilgan. Nashrlarning umumiy sonidan 7 ta maqola mahalliy jurnallarda, 6 tasi xorijiy nashrlarda chop etilgan.

Dissertatsiyaning tuzilishi va hajmi. Dissertatsiya kirish, besh bob, umumiy xulosa va ilovalardan iborat. Dissertatsiya matni 238 betdan iborat.

DISSERTATSIYANING ASOSIY MAZMUNI

Dissertatsiyaning **kirish qismida** tadqiqot mavzusining dolzarbligi va zarurati asoslangan, dissertatsiya mavzusining respublika fan va texnologiyasi rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlariga muvofiqligi ko‘rsatilgan, dissertatsiya mavzusi bo‘yicha xorijiy ilmiy tadqiqotlar sharhi keltirilgan, muammoning o‘rganilganlik darajasi ko‘rsatilgan, tadqiqotning maqsadi, vazifalari, obyekti, predmeti va usullari belgilangan, tadqiqotning ilmiy yangiligi va amaliy natijalari bayon qilingan, olingan natijalarning ilmiy va amaliy ahamiyati ochib berilgan, ularni amaliyotga tatbiq etish, aprobatsiya qilish hamda nashr etilgan ishlar, dissertatsiya ishining tuzilishi va hajmi to‘g‘risidagi ma’lumotlar keltirilgan.

Dissertatsiyaning “**To‘qimachilik sanoati rivojlanishida jahon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishning nazariy asoslari**” deb nomlangan birinchi bobida jahon savdo tashkilotida to‘qimachilik sanoati tushunchasining nazariy jihatidan asoslab berilgan, to‘qimachilik sanoatining Jahon savdo tashkilotida rivojlanishi hamda globallashtirilgan jahon iqtisodiyotidagi tutgan o‘rni sezilarli darajada aniqlangan hamda mamlakat to‘qimachilik sanoatini rag‘batlantirish va tartibga solishning iqtisodiy mexanizmi tadqiq etilgan.

Jahon iqtisodiyotida kechayotgan jarayonlarning tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, tashqi savdoni erkinlashtirish jahon xo‘jaligi rivojlanishining asosiy tendensiyalaridan biriga aylanmoqda. Barcha mamlakatlarda bojxona bojlarining pasayishi, ko‘plab turdagi cheklashlarning bekor qilinishi kuzatilmoqda. Ko‘plab mamlakatlar yashirincha proteksionistik (davlatning o‘z ichki bozorini himoya qilish siyosati) chora-tadbirlardan ham keng foydalanadilar.

Bizning fikrimizcha bunday chora-tadbirlar jumlasiga milliy ishlab chiqarish turlariga dotatsiyalar berish, eksportni subsidiyalash, turli xil me‘yorlar va standartlar joriy qilish hamda boshqalarni kiritish mumkin. Jahon xo‘jaligida erkin savdo va proteksionizm o‘rtasida vujudga kelayotgan ziddiyatlarni hal etishda, xalqaro savdoni boshqarish, uning taraqqiyotiga bo‘lgan to‘siqlarni yo‘q qilish va erkinlashtirishda xalqaro iqtisodiy tashkilotlar, xususan, Jahon savdo tashkiloti (JST) muhim o‘rin egallaydi.

Mintaqada eksport salohiyatini reytinglashdan maqsad eksport salohiyatiga miqdoriy baho berish hamda ularning boshqa mintaqalar orasidagi o‘rnini aniqlashdan iborat. Ko‘rsatkichlarni quyida ketirilgan formulalar yordamida yagona bir tizimli, taqqoslash imkonini beradigan holatga keltirib olindi. Ular:

- Jon boshiga to‘g‘ri kelgan mintaqa tashqi savdo aylanmasi, investitsiyalar, sanoat mahsuloti, qishloq xo‘jaligi mahsuloti, xizmatlar, qo‘shma korxonalar tashqi savdo aylanmasi;

- Individual tadbirkorlar soni;

- Barpo etilgan korxonalar soni (yil boshiga nisbatan % da);

- Qo‘shma korxonalarda band bo‘lganlik darajasi;

Mintaqa iqtisodiyotining ochiqlik darajasi quyidagi formula orqali aniqlanadi:

$$K_{\text{iqt.ochiq.}} = (E_t^n / Y_{\text{aXM}}^n) * 100 \%$$

Bu yerda n – alohida mintaqa raqami; t – muayyan vaqt (yil); E – eksport hajmi, YaXM- yalpi xududiy mahsulot hajmi.¹⁰

Bu ko‘rsatkich o‘rtacha $\geq 10 \%$ bo‘lsa normal hisoblanadi.

Baxolash mintaqalarni ko‘rsatkichlar bo‘yicha yig‘gan natijalar bo‘yicha reytinglashni ifodalaydi. Mamlakat iqtisodiyotining rivojlanish darajasi hamda Yaim hajmi ko‘p jihatdan mamlakat eksport salohiyati va undan naqadar oqilona foydalanishga bog‘liq bo‘ladi.

Mamlakatimiz eksportini riojlantirishga salbiy ta‘sir etayotgan muammolar bizningcha quyidagilar. 1-jadval.

¹⁰ Фетисов Г.Г., Орешин В.П. “Региональная экономика и управление”. Учебник. -М.: ИНФРА-М, 2006, 24 б.

Mamlakat eksportiga ta'sir qiluvchi omillar¹¹

Muammolar	Yechim
tashqi bozorda ishlaydigan moliyaviy qo'llab quvvatlovchi moliya-kredit sektorining etarli rivojlanmaganligi	eksportchilar uchun moliyaviy yordamni kengaytirish, shu jumladan, eksport kreditlari va sug'urtalash xizmatlarini yaxshilash.
eksport qilinadigan mahsulotlar narxining qimmatlashishiga sabab bo'layotgan hamda uni iqtisodiy jihatdan foydasiz qilib qo'yayotgan, aksariyat qismi juda yuqori bo'lgan mavjud tashish tizimi	transport va logistika sohasida xususiy sektor ishtirokini oshirish, zamonaviy infratuzilmani yaratish va xalqaro standartlarga mos keladigan tizimlarni joriy etish.
xususiy sektorning eksportdagi ulushi sezilarli emasligi	xususiy sektorni rivojlantirishga qaratilgan islohotlarni davom ettirish, soliq tizimini soddalashtirish va kichik biznesni qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratish.
ko'pgina korxonalarining faol tashqi iqtisodiy siyosatga ega emasligi kabi asosiy omillar bilan belgilanmaganligi	xalqaro hamkorlikni yanada rivojlantirish, yangi eksport bozorlarini izlash va xalqaro savdo shartlarini yaxshilash.

Xalqaro hamkorlikni yanada rivojlantirish, yangi eksport bozorlarini izlash va xalqaro savdo shartlarini yaxshilash.

Bizning fikrimizcha ishlab chiqarish uchun mo'ljallangan tovarlarning sotuvchilarning xulqini ko'rsatuvchi omillarga quyidagilar kiradi. 2-jadval:

Mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalar xulqini ko'rsatuvchi omillar¹²

Mahsulotni tavsiflovchi omillar:	<ul style="list-style-type: none"> - Mahsulot yetkazilib berilish vaqtining omili; - Bitimni baxolovchi tavakkalchilik; - Tijorat bitimining turi.
Korxonani tavsiflovchi omillar:	<ul style="list-style-type: none"> - Korxonaning sohasi - Korxonaning quvvati - Boshqaruvning markazlashgan darajasi
Ishlab chiqarishga mo'ljallangan tovarlar bozori:	<ul style="list-style-type: none"> - Bozorning tovar va bo'shliq strukturasi; - Mahsulot taqsimlanishining, savdolarini tashkil qilish usullarining va bitimlar tuzishning strukturasi; - Iste'mol maqsadi; - Xaridorlarning tavsifi

O'zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan ishlab chiqarilayotgan qonunlar, kontseptsiyalar va rivojlantirish dasturlari respublikaga, xususan to'qimachilik va to'qimachilik sanoat tarmogiga investitsiyalarni imkon darajasida ko'proq va samarali jalb etishni nazarda tutadi.

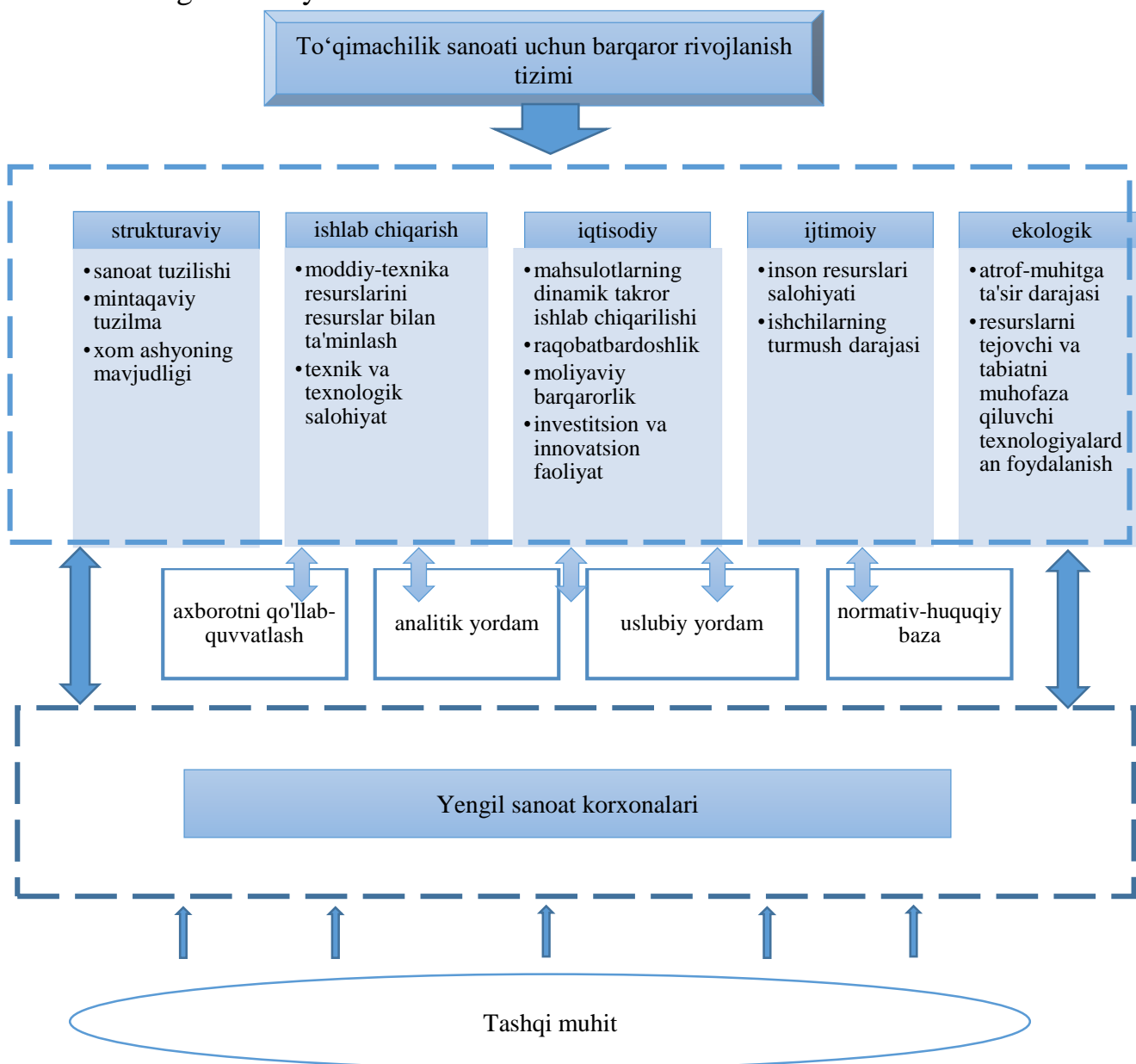
Dissertatsiyaning **“To'qimachilik sanoatida barqaror rivojlanishning uslubiy asoslari”** deb nomlangan ikkinchi bobida to'qimachilik sanoatida xo'jalik

¹¹ Muallif tomonidan tuzilgan

¹² Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

yurituvchi subyektlarning barqaror rivojlantirish strategiyasi, jumladan, to‘qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishda barqaror rivojlanish omillari, to‘qimachilik sanoatida barqaror rivojlanish uslubiyati hamda barqaror rivojlanish bo‘yicha milliy rejalar iqtisodiyotning turli tarmoqlarini integratsiyalashning asosiy nuqtalari bilan bog‘liq holda tadqiq etilgan.

Bozor iqtisodiyotida to‘qimachilik sanoatida markazlashgan rejalashtirish organlarining kamayishi, shoxlab ketgan va murakkab aloqalarni shakllantirishda va qo‘llab quvatlashda mustaqil harakatlanishni talab qiladi. Shunga ko‘ra, to‘qimachilik sanoatini rivojlantirishning samarali rejalarini ishlab chiqarish uchun bozor segmentatsiyasi usularini ishlatish zarur¹³.

1-rasm –To‘qimachilik sanoatining barqaror rivojlanish tizimi.¹⁴

Buning sababi, eksport, daromad va iste‘molning o‘sishi ta‘lim, infratuzilma, tadqiqot va ishlanmalarga sarmoya kiritishni rag‘batlantiradi.

¹³ Савицкая Г.В. “Анализ хозяйственной деятельности предприятий” –М.: ИНФРА-М, 2001.

¹⁴ Muallif tomonidan tuzilgan

Barqaror rivojlanish ko'rsatkichlari, xususan, sanoatning barqaror rivojlanishining umumiy tizimidan kelib chiqib, to'liq belgilanmaganligi sababli biz ushbu ko'rsatkichlarni taqdim etamiz.

3-jadval.

To'qimchilik sanoatining strategik ekvivalenti.¹⁵

Elementlar	Umumiy ko'rinishi
Ko'rish	Sanoat yoki mintaqa rivojlanayotgan barqaror iqtisodiyotda qanday alohida rol o'ynashi mumkinligi haqidagi tasavvur. O'ziga xos afzalliklar qayerda va sanoat uchun eng yaxshi imkoniyatlar qayerda ekanligini aniqlash kerak;
Maqsad	Barqaror iqtisodiy rivojlanish strategiyasini amalga oshirishning umumiy asoslari, jumladan, atrof-muhit ko'rsatkichlarini yaxshilash boylik yaratishga qanday ta'sir qilishi haqidagi taxminlar;
Diqqat	Strategiyaning turli elementlarini bog'laydigan mavzular;
Tashabbuslar	Qabul qilinishi kerak bo'lgan asosiy tashabbuslarning qisqacha tavsifi;
Baholash ko'rsatkichlari	Muvaffaqiyat qanday mezon va ko'rsatkichlar bilan o'lchanadi;
Amalga oshirish	Amalga oshirish tafsilotlari qanday ishlab chiqiladi va xodimlar har bir strategiya haqida ko'proq ma'lumot olish uchun qayerga borishlari kerak.

Bizning tadqiqotlarimiz shuni ko'rsatadiki har bir barqaror iqtisodiy rivojlanish strategiyasiga kiritilgan biznes modeliga jiddiy e'tibor qaratish ham juda muhimdir.

Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash nuqtai nazaridan boshqa mamlakatlar tajribasi ibratlidir. Oldingi bobda olib borilgan tahlillar, aniqlangan muammolar va sohaning istiqbollari asosida O'zbekiston to'qimachilik sanoati rivojlanishining SWOT tahlilini o'tkazamiz (6-jadval).

4-jadval.

O'zbekiston to'qimachilik sanoat rivojlanishining SWOT tahlili.¹⁶

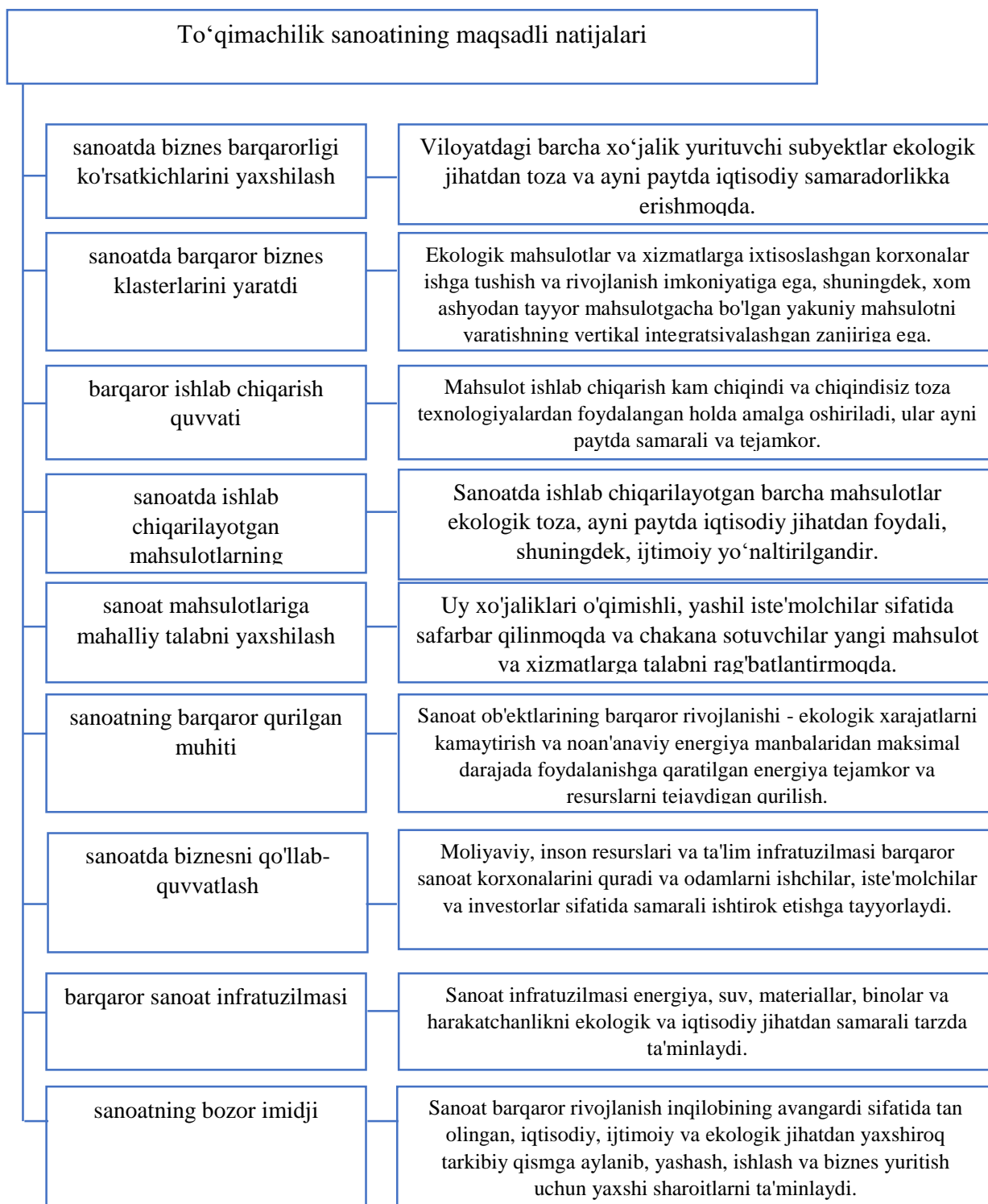
Kuchli tomonlar	Kamchiliklari
<ul style="list-style-type: none"> - o'z xomashyosining (paxta, jun, teri) mavjudligi; - yirik bozorlarga yaqinlik (Rossiya, Xitoy, Hindiston, Yaponiya); - ichki va jahon bozorlarida doimiy ravishda ortib borayotgan talab; - transportning mavjudligi va energiya infratuzilmasi; 	<ul style="list-style-type: none"> - asosiy fondlarning yuqori eskirishi, investitsiyalar hajmining pastligi - jun va teri xomashyosining past sifati - mahsulotlarning raqobatbardoshligining past darajasi; - past qo'shilgan qiymatga ega bo'lgan tovarlar eksportining yuqori ulushi; - ilmiy-tadqiqot ishlarining yetarli darajada emasligi, zamonaviy materiallar va texnologiyalarning etishmasligi; - O'zbekiston bozorida importning ustunligi
Imkoniyatlar	Tahdidlar
<ul style="list-style-type: none"> - integratsiya birlashmalari (EAEI) orqali bozorni kengaytirish; - eksport ulushi yuqori bo'lgan sintetik va sun'iy tolalar ishlab chiqarish zanjirini rivojlantirish 	<ul style="list-style-type: none"> - mahalliy mahsulot ishlab chiqarish darajasi iqtisodiy xavfsizlikning chegaraviy darajasidan past; - kontrabanda va kontrafakt mahsulotlarning ko'payishi; - jahon yetakchilarining yuqori raqobati; - bozorning past investitsion jozibadorligi;

¹⁵ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

¹⁶ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

- tarmoqni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini yaratish	- tadbirkorlik risklarining yuqori darajasi
---	---

Umuman olganda, bizning fikrimizcha, barqaror sanoatning quyidagi maqsadli natijalarini aniqlash mumkin (2-rasm):

2-rasm. To'qimachilik sanoatining maqsadli natijalari¹⁷

Dissertatsiyaning “Jahon savdo tashkiloti va to'qimachilik mahsulotlari savdosi” deb nomlangan uchinchi bobida JST doirasida to'qimachilik mahsulotlari

¹⁷ Muallif ishlanmasi.

xalqaro savdosini rivojlantirishdagi o'rnini va hozirgi kundagi holati, Mamlakatlar JSTga kirishda to'qimachilik sanoati bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi tadqiq etilgan.

5-jadval

To'qimachilik sanoati raqobatbardoshligini tahlil qilish bosqichlari¹⁸

To'qimachilik sanoati raqobatbardoshligini baholash algoritmi

1-bosqich: To'qimachilik sanoati sanoatning hozirgi holatini baholash.

Baholangan qiymatlar: tarmoq faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari, ishlab chiqarish hajmi, moddiy-texnika bazasi holati ko'rsatkichlari, investitsiyalar va innovatsiyalar hajmi va tarkibi, debitorlik va kreditorlik qarzlari holati va eksport-import oqimlari dinamikasi.

2-bosqich: To'qimachilik sanoatning jahon bozorlarida raqobatbardoshligini miqdoriy jihatdan aniqlash imkonini beruvchi ko'rsatkichlar (koeffitsientlar) tizimini qurish.

Baholangan ko'rsatkichlar:

- tashqi savdo oqimlarini tavsiflovchi koeffitsientlar;
- mehnat unumdorligini tavsiflovchi koeffitsientlar;
- moddiy-texnika bazasidan foydalanish samaradorligini tavsiflovchi koeffitsientlar;
- Mahsulot sifatini tavsiflovchi koeffitsientlar

3-bosqich: Turli omillarning to'qimachilik sanoatning raqobatbardoshligiga ta'sirini aniqlash

Baholash ko'rsatkichlar:

$$Y = D(X1, X2, X3, X4, X5, X6, X7),$$

bu yerda Y - sof eksport koeffitsienti;

X1 – amortizatsiya fondlarining tannarxdagi ulushi;

X2 – ish haqi va ijtimoiy sug'urta badallarining tannarxdagi ulushi;

X3 – fan va ta'lim tashkilotlari xizmatlari uchun to'lovning tannarxdagi ulushi;

X4 – tannarxdagi elektr energiyasi iste'moli xarajatlarining ulushi;

X5 - tariflarni himoya qilish darajasi;

X6 - qo'shilgan qiymatning daromaddagi ulushi;

X7 - korxonaga to'g'ri keladigan o'rtacha mahsulot hajmi.

4-bosqich: Mamlakatimizning JSTga kirishi oqibatlarining miqdoriy tahlili

Baholash ko'rsatkichlar:

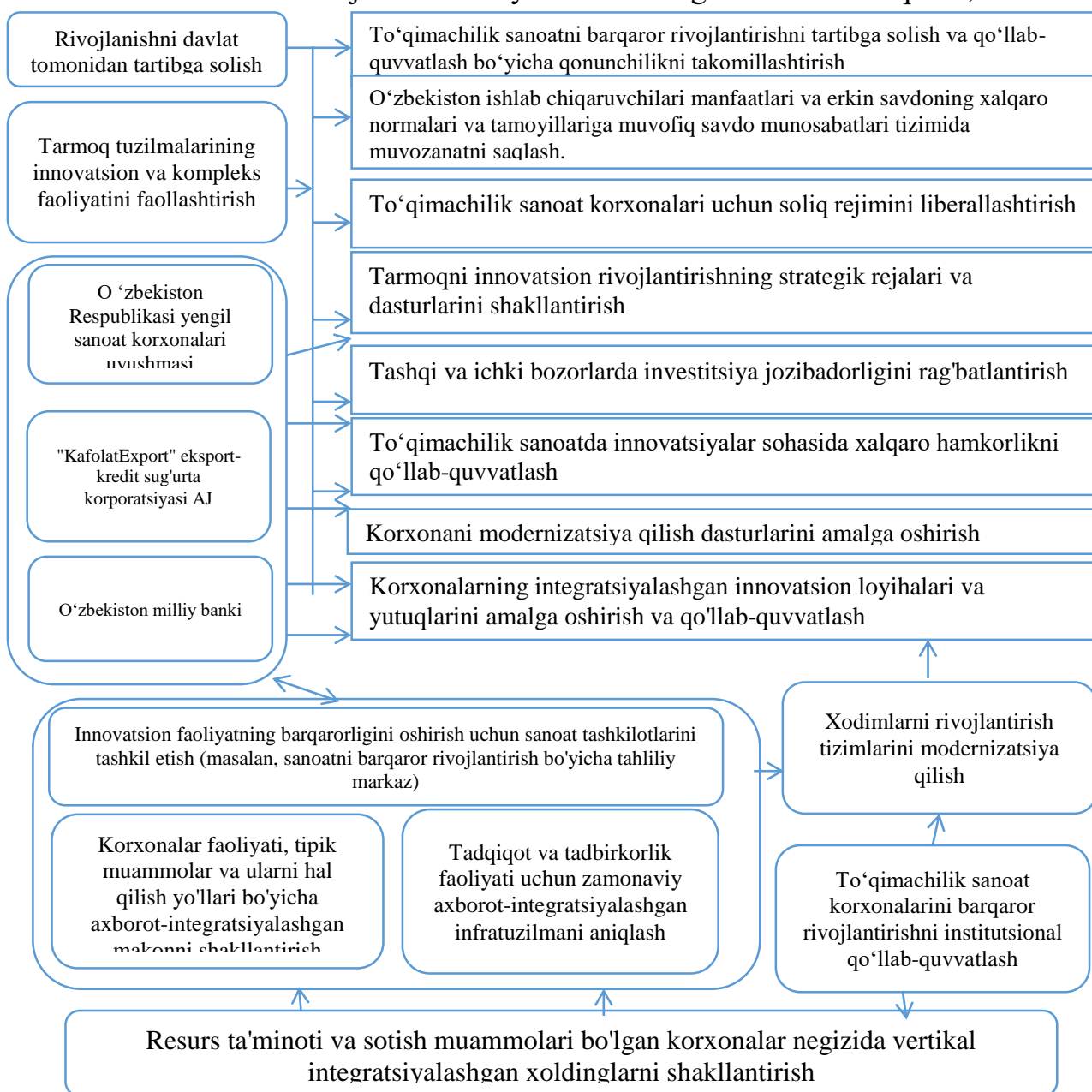
- Ekvivalent boj
- Importning boj o'zgarishidan egiluvchanligi

¹⁸ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Dissertatsiyaning “**O‘zbekistonda to‘qimachilik sanoati rivojini o‘ziga xos xususiyatlari**” deb nomlangan to‘rtinchi bobida O‘zbekistonda to‘qimachilik sanoatining hozirgi holati, To‘qimachilik sanoatining tashqi iqtisodiy faoliyati va hozirgi kunda to‘qimachilik sanoati mahsulotlarining savdo rejimi haqidagi dastlabki malumotlar tahlili tadqiq etilgan.

To‘qimachilik sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish sharoitida uning rivojlanishini institutsional qo‘llab-quvvatlash quyidagi imkoniyatlarni amalga oshirish imkonini beradi:

- har tomonlama axborot ta‘minotini shakllantirish;
- sotish bozorlarini kengaytirish (ayniqsa eksport);
- samarali kadrlar siyosatini amalga oshirish;
- bank kreditlarini tejash uchun aylanma mablag‘larni safarbar qilish;

3-rasm – O‘zbekistonda to‘qimachilik sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirishni institutsional qo‘llab-quvvatlash modeli.¹⁹

¹⁹ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

- ta'lim muassasalarida texnologik va boshqaruv yo'nalishlari bo'yicha ta'lim dasturlari mazmunini yangilash. Mintaqaviy va xalqaro ishchi kuchi bilan raqobatlasha oladigan resurslarni ishlab chiqish uchun har bir mamlakatda malaka va malakaga oid qoidalarni hisobga olgan holda mintaqaviy va xalqaro malaka doiralari e'tibor qaratish zarur.

Bu ko'rsatkichlar eksport tarkibida yuqori qo'shimcha qiymatga ega bo'lgan raqobatbardosh mahsulotlar ulushining izchil oshishi va iqtisodiyotimizning o'sib borayotgan salohiyati va imkoniyatlaridan dalolat beradi.

6-jadval

Eksportni rag'batlantirish uchun qo'shimcha chora-tadbirlar dasturi²⁰

Eksport qiluvchi korxonalarini qo'lab-quvvatlash choralari	
2024-yil yanvar holatiga korxonalarining kreditlik qarzlarni restrukturizatsiyalash va byudjet, byudjetdan tashqari fondlarga elektr energiyasi, tabiiy gaz va kommunal xizmatlar bo'yicha penyalarni	Hisobdan o'chirish
Qo'shilgan qiymat solig'i summasini qaytarish muddatini qisqartirish	30 kundan 20 kungacha
Tayyor mahsulot ishlab chiqarishga ixtisoslashgan xorijiy sarmoyali korxonalariga berilgan soliq imtiyozlari muddatini uzaytirish	2030-yilgacha
O'z vaqtida valyuta tushimlari kelib tushmaganligi uchun jarima charalari hisoblanadigan mudatni uzaytirish	30 kundan 60 kungacha

Bundan tashqari: aylanma mablag'larni to'ldirish uchun korxonalariga Markaziy bank qayta moliyalash stavkasining 70% dan ortiq bo'lmagan stavkalarda 12 oygacha bo'lgan muddatga imtiyozli kreditlar berish.

Ekvivalent boj deganda ichki bozorni himoya qilish nuqtai nazaridan milliy valyuta kursining pasayishining himoya ta'siriga ekvivalent bo'lgan, import qilinadigan mahsulotlar narxlarining o'sishi iqtisodiyotdagi narxlarining umumiy o'sishidan yuqori bo'lishini ta'minlaydigan import boji darajasi tushuniladi.

Ekvivalent boj darajasi asosiy import boji va k koeffitsientining mahsulotidir:

$$Et = tt * k, (1)$$

bu erda tt - dastlabki bojxona to'lovi;

k - bojxona to'lovining boshlang'ich qiymatiga nisbatan ekvivalent bojning o'sish koeffitsienti (indeksi);

Et ekvivalent bojxona to'lovidir.

Bunday holda, ekvivalent boj o'sish indeksi (k) quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$k = (Ipe * I\$ / (Ir * stt) * 100) - 1 / stt + 1, (2)$$

bu erda stt - dastlabki bojxona to'lovining yakuniy iste'mol bahosidagi ulushi;

²⁰ Muallif ishlanmasi.

I\$ - dollar nominal kursining o‘shish indeksi;

Ir - ichki bozorda narxlarning o‘shishi indeksi;

Ipe - import qilinadigan tovarlar narxining o‘shishi indeksi.

Mahsulotlar guruhi bo‘yicha boj o‘zgarishidan importning elastikligi import boji stavkasi (Et) 1% ga o‘zgarganda o‘rganilayotgan (I) guruh tovarlari importi necha foizga o‘zgarishini ko‘rsatadi va quyidagi formula bo‘yicha hisoblanadi:

$$E_u = \frac{\Delta I}{\Delta Et} \quad (3)$$

O‘zbekiston to‘qimachilik mahsulotlari eksportining savdo sheriklar tomonidan qo‘llaniladigan tarifning o‘rtacha tortilgan stavkalarini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, mamlakatdan eksport qilingan to‘qimachilik mahsulotlarning asosiy qismi bojxona bojisiz xorijiy mamlakatlar (asosan MDH davlatlari) bozoriga kirib boradi. O‘zbekistondagi to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar Xitoy Xalq Respublikasi, Afg‘oniston, Germaniya, Italiya, Turkiya, Polsha, Bangladesh, Hindiston davlatlarida ma‘lum darajadagi proteksionizmga duch kelmoqdalar, ammo ushbu mamlakatlarning O‘zbekiston jami to‘qimachilik mahsulotlari eksportidagi ulushi past.

Dissertatsiyaning “JSTga a‘zo bo‘lishning o‘zbekiston to‘qimachilik sanoatiga ta‘sirini baholash” deb nomlangan beshinchi bobida O‘zbekiston Respublikasining JSTga a‘zo bo‘lish afzalliklari va iqtisodiy xavf-xatarlari, JSTga a‘zo bo‘lishining O‘zbekiston to‘qimachilik mahsulotlari importi va uning geografik yo‘nalishlariga ta‘siri hamda Istiqbolda O‘zbekiston Respublikasining JSTga a‘zo bo‘lishining to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatining raqobatbardoshligiga ta‘siri tadqiq etilgan.

Bizning fikrimizcha JSTga a‘zolikka kirish bo‘yicha olib borilayotgan muzokaralar davomida to‘qimachilik sanoat mahsulotlari xavfsizligi sohasidagi O‘zbekiston va JST texnik reglamentining qoidalarining amal qilish muddati besh yillik muddat bilan muvofiqlashtirilishi kerak.

Shu o‘rinda O‘zbekiston Respublikasining to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarishini dastlabki ekonometrik tahlillarda ko‘rib chiqamiz. Buning uchun bizga ARIMA modellari bilan vaqtli qatorlarni modellashtirish uslubiyotidan foydalanish samarali yo‘llardan xisoblanadi.

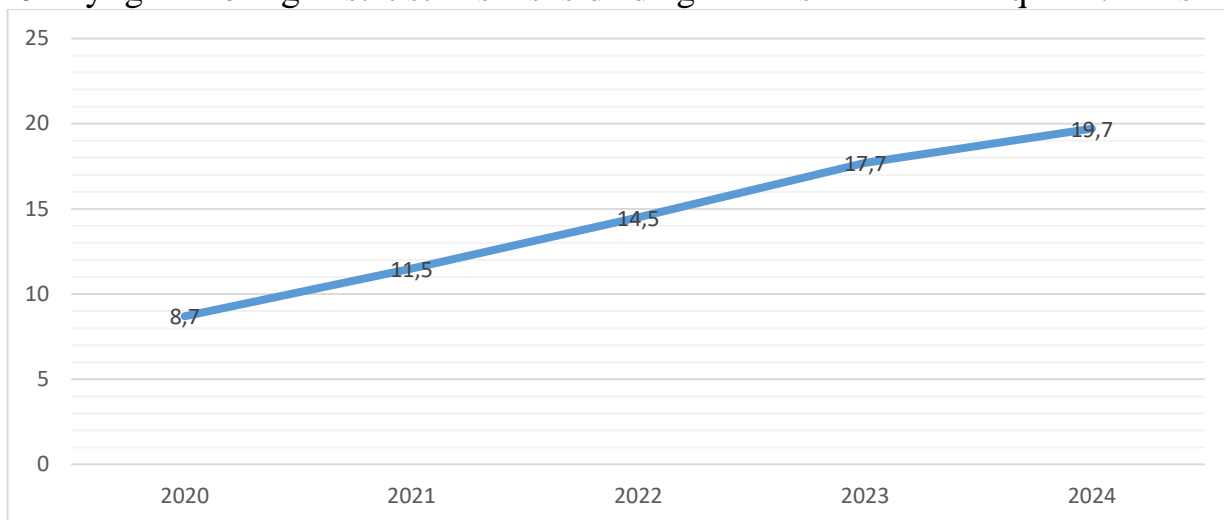
7-jadval

O‘zbekiston Respublikasining to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi (Mlrd so‘m)²¹

Yillar	y
2020	8,7
2021	11,5
2022	14,5
2023	17,7
2024	19,7

²¹ O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi malumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Shuningdek tahlilimiz jarayonida O‘zbekiston Respublikasining to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi (Mlrd so‘m)ning 2020-yildan 2024-yilgacha bo‘lgan statistikasi asosida diagrammasini ko‘rib chiqamiz. 4-rasm.

4-rasm. O‘zbekiston Respublikasining to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi (Mlrd so‘m)²²

Shu o‘rinda dastlabki tahlilimizni olib boorish uchun ARIMA modeliga yuzlanamiz. Asosan ARIMA modeli (Autoregressive Integrated Moving Average) vaqt qatorlarini tahlil qilish va prognozlashda keng qo‘llaniladigan statistik modeldir. U, asosan, o‘zgaruvchanlik (trend) va tasodifiy shovqinlarni hisobga olgan holda, kelajakdagi qiymatlarni bashorat qilish uchun ishlatiladi.²³

ARIMA(p, d, q) modeli.

Dastlab ARIMA modelining d tartibini aniqlaymiz. Buning uchun vaqtli qatorning statsionar ekanligi tekshiriladi.

Shunday qilib ARIMA (0,2,2) model ahamiyatli ekanligini sinab aniqladi. 10-jadval.

8-jadval

Regression tahlil natijalari.²⁴

ARIMA, using observations 2022-2024 (T = 3)				
Estimated using AS 197 (exact ML)				
Dependent variable: (1-L) ² y				
Standard errors based on Hessian				
	coefficient	std. error	z	p-value
theta_1	-1.06476	3.84694	-0.2768	0.7819
theta_2	0.0647606	1.98635	0.03260	0.9740
Mean dependent var	-0.266667	S.D. dependent var	0.808290	
Mean of innovations	-0.155353	S.D. of innovations	0.516952	
R-squared	0.982393	Adjusted R-squared	0.964786	
Log-likelihood	-3.021981	Akaike criterion	12.04396	
Schwarz criterion	9.339800	Hannan-Quinn	6.608250	
	Real	Imaginary	Modulus	Frequency

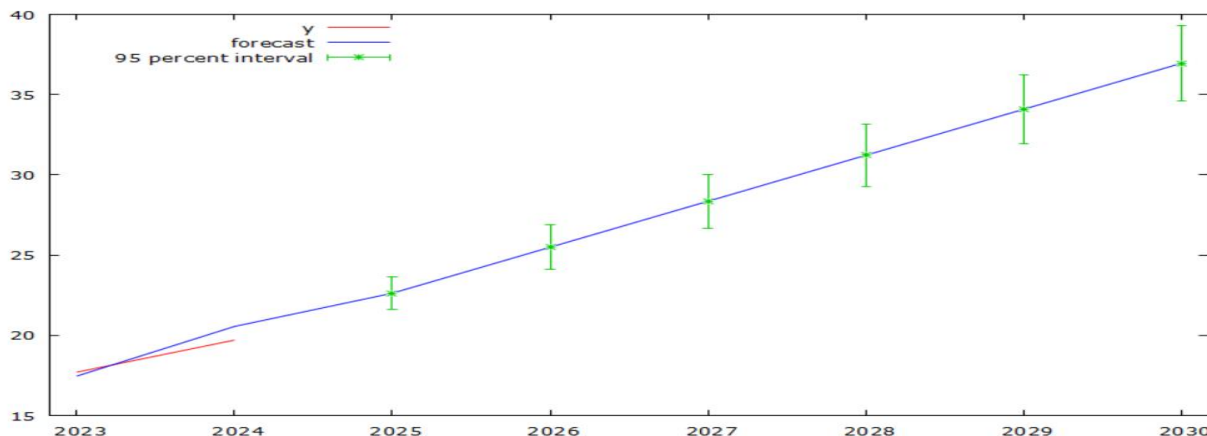
²² O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

²³ Alldata.uz ma’lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

²⁴ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

MA				
Root 1	1.0000	0.0000	1.0000	0.0000
Root 2	15.4415	0.0000	15.4415	0.0000

10-jadvalga ko'ra barcha model parametrlari ahamiyatli. Shuningdek tajribada MAPE = 2.2172% ekanligi ma'lum bo'ldi. Bu esa modelning iqtisodiy jarayonga mos ekanligidan darak beradi.

5-rasm. Vaqtli qatorlarning prognoz qiymatlari.²⁵

9-jadval.

Vaqtli qatorlarning 2030-yilgacha prognoz qiymatlari.²⁶

Yillar	Prognoz qiymatlar	Standart xatolik	Ishonch intervallarining quyi chegaralari
2025	22.4023	0.545522	(21.3331, 23.4715)
2026	25.2210	0.829525	(23.5952, 26.8468)
2027	28.0397	1.04226	(25.9969, 30.0825)
2028	30.8584	1.22158	(28.4642, 33.2527)
2029	33.6771	1.38059	(30.9712, 36.3830)
2030	36.4958	1.52569	(33.5055, 39.4861)

Shunday qilib 2030-yilga kelib O'zbekiston Respublikasida to'qimachilik sanoati ishlab chiqarish hajmi 36.4958 mlrd so'mni tashkil etishi prognoz qilinmoqda. Bu esa 2024 yilga nisbatan 1,86 barobarga o'sishini bildiradi.

2026-yil oxiriga kelib ushbu ko'rsatkich 25.2210 mlrd so'mni tashkil etishi bu esa 2025-yilga nisbatan 12.5 foizga o'sishini bildiradi. Qo'shimcha o'sish esa 2,8187 mlrd so'mni tashkil etadi.

Sanoatning barqaror rivojlanishi komponentlarining har bir guruhi bo'yicha ko'rsatkichlar odatda dinamikada ko'rib chiqiladi, bu bizga sanoatning rivojlanish tendentsiyalari va tendentsiyalarini aniqlash imkonini beradi. Vaqt seriyasidagi tendentsiya - bu vaqt seriyasi darajasidagi o'zgarishlarda namoyon bo'ladigan naqsh. Tebranish barqarorlikning teskari xususiyatidir.

²⁵ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

²⁶ Muallif ishlanmasi.

Vaqt seriyasining o'rtacha darajasi vaqt seriyasi darajalarining oddiy arifmetik o'rtacha qiymati sifatida aniqlanadi (1):

$$\bar{y} = \frac{\sum y_i}{n} \quad (1)$$

Standart og'ish - bu bir qator dinamikaning individual darajasining o'rtacha darajasidan chetlanishi kvadratlari yig'indisining kvadrat ildizidir. (2):

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (y_i - \bar{y})^2}{n}} \quad (2)$$

Variatsiya koeffitsienti standart og'ishning vaqt seriyasining o'rtacha darajasiga nisbatiga teng (3):

$$V = \frac{\sigma}{\bar{y}} \quad (3)$$

Har bir ko'rsatkich uchun o'zgaruvchanlik koeffitsientining qiymati uning barqarorlik darajasini baholash uchun ishlatilishi mumkin (20-jadval). Shunga ko'ra, biz sanoatning barqaror pozitsiyasini, zaif barqaror pozitsiyasini, beqaror pozitsiyasini va inqiroz holatini aniqlashni taklif qilamiz.

10-jadval

Variatsiya koeffitsienti va barqarorlik darajasi o'rtasidagi bog'liqlik.²⁷

O'zgaruvchanlik koeffitsienti	Barqarorlik darajasi
0-0,1	Barqaror pozitsiya
0,1-0,3	Zaif barqaror pozitsiya
0,3-0,5	Beqaror pozitsiya
Ko'proq 0,5	Inqiroz holati

O'zgaruvchanlik koeffitsienti har bir ko'rsatkichning barqarorligini baholashni alohida ta'minlashi mumkin, ammo butun sanoat rivojlanishining barqarorligini baholay olmaydi. Shu maqsadda biz geometrik o'rtacha qiymat sifatida hisoblangan barqarorlikning integral ko'rsatkichini kiritishni taklif qilamiz

$$K_{ust} = \sqrt[5]{K_1 \times K_2 \times K_3 \times K_4 \times K_5}, \quad (4)$$

Qayerda K_1, K_2, K_3, K_4, K_5 – sanoat barqarorligining tarkibiy, ishlab chiqarish, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik tarkibiy qismlari uchun barqarorlik koeffitsientlari.

Qisman barqarorlik ko'rsatkichlari (5) ko'rsatkichlarning o'zgaruvchanlik koeffitsientlari (V_i) asosida ularning muhimlik darajasini (a_i) hisobga olgan holda aniqlanishi mumkin. Ko'rsatkichlarning ahamiyati ekspert bahosi asosida aniqlanishi mumkin:

$$K_i = \sum a_i \times V_i, \quad (5)$$

Qachonki: V_i – individual ko'rsatkichlarning o'zgaruvchanlik koeffitsienti, a_i – indikatorning ahamiyatlilik darajasi.

²⁷ Muallif tomonidan ishlab chiqildi.

Taklif etilgan metodologiyaga asoslanib baholashni o'tkazamiz. O'zbekistonda yengil sanoat rivojlanishining barqarorligini umumiy hisob-kitobi 11-jadvalda keltirilgan.

11-jadval

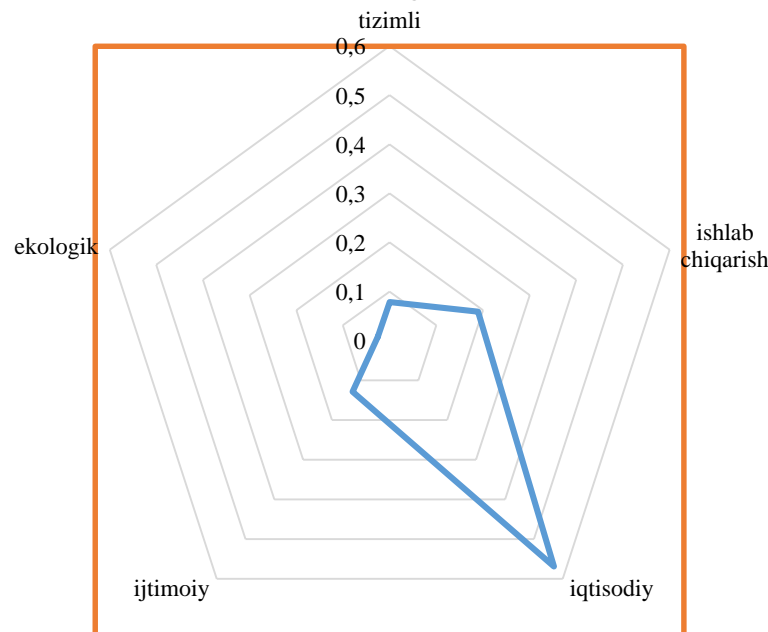
O'zbekistonda yengil sanoatni barqaror rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini baholash.²⁸

Ko'rsatkich	Dinamiklar 2018-2024 yillar uchun	O'zgaruvchanlik koeffitsienti	Barqarorlik darajasi	Ko'rsatkichning ahamiyatlilik darajasi	Barqarorlikning shaxsiy ko'rsatkichi
Strukturaviy komponent:					
Yengil sanoat sub tarmoqlarining ulushi					
- to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish	«+»	0,077404653	Barqaror pozitsiya	0,2	0,078559401
- kiyim-kechak ishlab chiqarish	«-»	0,100362454	Zaif barqaror pozitsiya	0,2	
- charm va tegishli mahsulotlar ishlab chiqarish	«-»	0,059667476	Barqaror pozitsiya	0,1	
Yengil sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishda ustunlik qiluvchi hududlar ulushi, %	tebranib turadi	0,052375632	Barqaror pozitsiya	0,5	
Ishlab chiqarish komponenti:					
Asosiy vositalarning eskirish darajasi, %	ortadi	0,091412435	Barqaror pozitsiya	0,25	0,189656538
Asosiy vositalarni yangilash darajasi	«-»	0,328743966	Beqaror pozitsiya	0,25	
Aktivlarning daromadlilik	«+»	0,160834309	Zaif barqaror pozitsiya	0,25	
Ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish darajasi, %	колеблется	0,177635444	Zaif barqaror pozitsiya	0,25	
Iqtisodiy komponent:					
Ishlab chiqarishni chiqarish	«+»	0,043880435	Barqaror pozitsiya	0,25	0,569314117
Tashqi iqtisodiy faoliyat	«-»	0,144065307	Zaif barqaror pozitsiya	0,25	
Investitsion va innovatsion faoliyat	«-»	0,403318006	Beqaror pozitsiya	0,25	
Moliyaviy natijalar	tebranib turadi	1,685992719	Inqiroz holati	0,25	
Ijtimoiy komponent:					
Sanoatdagi o'rtacha ish haqi, teng	«+»	0,146649734	Zaif barqaror pozitsiya	0,25	0,128840844

²⁸ O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi malumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Sanoatdagi o'rtacha ish haqi mamlakatdagi o'rtacha ish haqiga nisbatan, %	tebranib turadi	0,067861613	Barqaror pozitsiya	0,25	
Sanoatda band bo'lganlar soni, minglab kishilar.	tebranib turadi	0,144353282	Zaif barqaror pozitsiya	0,25	
Sanoatda band bo'lganlarning umumiy sonidan yengil sanoatda band bo'lganlarning ulushi, %	tebranib turadi	0,156498745	Zaif barqaror pozitsiya	0,25	
Ekologik komponent:					
Oqava suvlarni chiqarish hajmi, million m ³	ortadi	0,018252887	Barqaror pozitsiya	0,5	
Tozalash uchun olingan umumiy miqdordan atmosferaga chiqariladigan zararli moddalar hajmi, yiliga ming tonna	ortadi	0,031943828	Barqaror pozitsiya	0,5	0,025098358

Aniqlikni oshirish uchun radar diagrammasini tuzamiz (6-rasm).

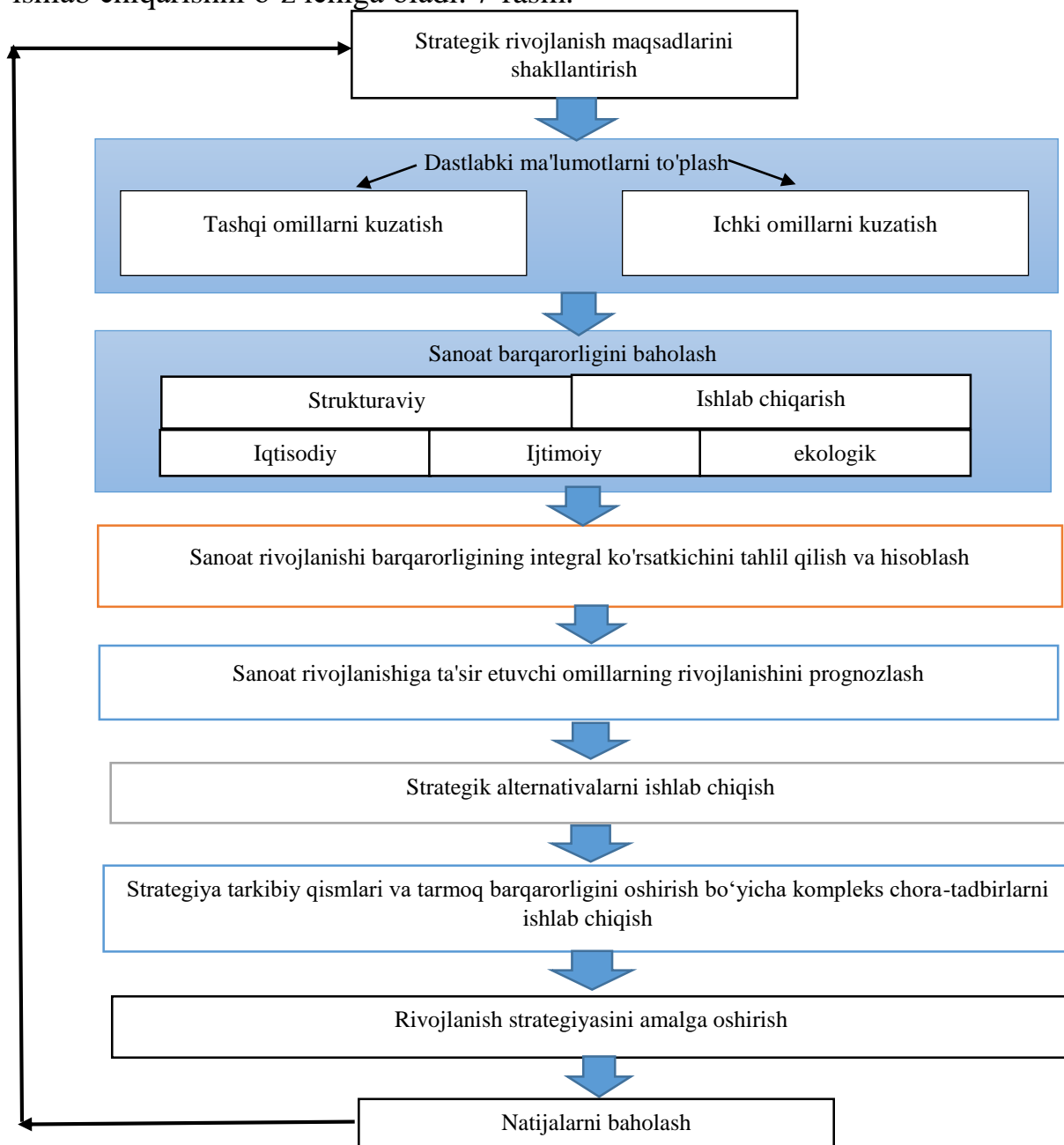
6-rasm. O'zbekiston to'qimachilik sanoatining rivojlanish darajasining grafik tasviri.²⁹

13-jadval va 8-rasmdan ko'rinib turibdiki, eng kam barqaror O'zbekiston to'qimachilik sanoati rivojlanishining iqtisodiy tarkibiy qismidir. Barqarorlikning iqtisodiy tarkibiy qismi parametrlari orasida investitsion va innovatsion faoliyat va sanoatning moliyaviy natijalari nihoyatda beqaror holatda. Va agar investitsion va innovatsion faoliyat sohaning past ko'rsatkichlariga sabab bo'lsa, moliyaviy natijalar, bizning fikrimizcha, mahalliy yengil sanoatdagi «ayanchli» holatning oqibatidir.

To'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish – to'qimachilik tolasini tayyorlash va yigirish, shuningdek, to'qimachilik gazlamalarini va tayyor

²⁹ O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarish, to'qimachilik mahsulotlariga va kiyimlarga bezak berish, kiyimlardan tashqari tayyor to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishni o'z ichiga oladi. 7-rasm.

7-rasm. To'qimachilik sanoatni rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish jarayonining texnologik modeli.³⁰

Korxonaning ishlab chiqarish dasturini shakllantirish metodologiyasini ishlab chiqishda ularni keyinchalik iqtisodiy va matematik modelga kiritish uchun optimallik mezonlari tarkibini asoslash muhimdir. O'zbekistonda to'qimachilik tikuv-trikotaj mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish uchun biz korxonaning ishlab chiqarish dasturini shakllantirish modelida optimallikning asosiy mezoni sifatida ishlab chiqarishdan foyda olishni tavsiya qilamiz.

³⁰ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Ushbu modelni ko‘rib chiqish uchun biz quyidagi belgilarni kiritishni taklif qilamiz:

X_i – i -turdagi mahsulotning rejalashtirilgan ishlab chiqarish hajmi;

C_i – i -turdagi mahsulot tannarxi;

M_i – i -turdagi mahsulot ishlab chiqarishda korxonaning yillik ishlab chiqarish quvvati;

$O_{sotish_i}^{pl.}$ – i -turdagi mahsulotning rejalashtirilgan sotish hajmi;

P_i – i -turdagi mahsulot birligini ishlab chiqarishdan olingan foyda;

C_i – i -turdagi mahsulotning bir birligining narxi;

$Z_{1p}^{oldin.}$ – o‘tgan davrda korxonaning tijorat mahsulotining bir sumga xarajatlar miqdori;

P_{cd_i} – mahsulot birligi uchun parcha stavkasi;

D_i – qo‘shimcha to‘lovlar va ish haqi;

Ty_i – mahsulot birligini ishlab chiqarishning o‘ziga xos texnologik mehnat zichligi, standart soat;

$ZP_{o'r. tadbirkor.}^{oldin.}$ – korxonada o‘tgan davrdagi ishchining o‘rtacha oylik ish haqi;

$F_{ishchi. vr.}$ – 1 nafar ishchining yillik foydali ish vaqti fondi, soat;

$K_{muammo normal}$ – standart bajarish darajasi;

$i = 1, 2 \dots n$ – korxonada tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulot nomlari soni.

Keyin maqsad funksiyasi quyidagicha ko‘rinadi (formula (1)):

$$\sum_{i=1}^n P_i X_i \rightarrow \max \quad (1)$$

1. Tikuv-trikotaj korxonalarini faoliyatining iqtisodiy shartlari modelni cheklash tizimini tanlashni belgilab berdi:

2. O‘zgaruvchilarning “salbiy emasligi” (formula (2))

$$X_i \geq 0; \quad (2)$$

3. i -toifali mahsulotning yillik ishlab chiqarish hajmi korxonaning i -toifali mahsulot ishlab chiqarish bo‘yicha yillik ishlab chiqarish quvvatidan oshmasligi, shuningdek, rejalashtirilgan yillik sotish hajmidan kam bo‘lmasligi kerak (formula (3)):

$$O_{sotish_i}^{pl.} \leq X_i \leq M_i; \quad (3)$$

Tovar mahsulotining bir rubliga xarajatlar miqdorini cheklash (formula (4)).

$$\frac{\sum_{i=1}^n C_i \cdot X_i}{\sum_{i=1}^n C_i \cdot X_i} \leq Z_{1p}^{oldin.}; \quad (4)$$

Formula (5) oldingi davrda tovar mahsulotining bir rubli uchun xarajatlar 1 dan ortiq bo‘lgan holatni hisobga oladi, chunki optimal ishlab chiqarish dasturi mahsulot birligiga salbiy foyda keltirmasligi kerak.

$$\frac{\sum_{i=1}^n C_i \cdot X_i}{\sum_{i=1}^n C_i \cdot X_i} < 1; \quad (5)$$

3. Korxonaning asosiy ishchilarining o‘rtacha ish haqini cheklash ishchi kuchini saqlashning asosiy shartlaridan biri sifatida (formula (6)):

$$ZP_{o'r. tadbirkor.}^{oldin.} \leq \frac{\sum_{i=1}^n X_i \cdot P_{cd_i} \left(1 + \frac{D_i}{100}\right) \cdot F_{work.vr.} \cdot K_{standartlarni chiqarish}}{\sum_{i=1}^n X_i \cdot Ty \cdot 12}; \quad (6)$$

Qayerda $\sum_{i=1}^n X_i \cdot P_{o'r_i} \left(1 + \frac{D_i}{100}\right)$ – asosiy ishchilarning yillik ish haqi fondi;

$\frac{\sum_{i=1}^n X_i \cdot T y_i}{F_{work.vr} \cdot K_{standartlar masalasi}}$ – korxonaning asosiy ishchilari soni.

4. Tikuv-trikotaj maxsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyati tahlili shuni ko'rsatdiki, ularning o'ziga xos xususiyati shundaki, ular birinchi navbatda buyurtmachi tomonidan yetkazib beriladigan xomashyo asosida ishlaydi.

Mijozlar bilan uzoq muddatli munosabatlarni o'rnatish orqali ishlab chiqaruvchi kompaniya, bir tomondan, o'z foydasining bir qismini yo'qotadi, chunki "buyurtma" mahsuloti, qoida tariqasida, past rentabellikka ega, boshqa tomondan, kafolatlangan sotishning mavjudligi aylanma mablag'lar aylanishining tezlashishiga olib keladi, korxonaning doimiy xarajatlarini qisqartiradi, shuningdek, ishchilar mehnatiga haq to'lanadi.

JSTga a'zo bo'lishga qaror qilishda a'zolikning nafaqat statik, balki dinamik (uzoq muddatli) ta'sirlarni ham hisobga olish kerak. Xorijiy mamlakatlar tajribasi, shuningdek, O'zbekistonning so'nggi 25 yillikdagi tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, import proteksionizmining yuqori darajasi raqobat muhitini shakllantirish, iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, iqtisodiyotning o'sish sur'atlari va xalq farovonligini oshirishning asosiy cheklovchi omili hisoblanadi. Shuning uchun tashqi savdo rejimini liberallashtirish tashqi savdo siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerak.

XULOSA

To'qimachilik sanoatida jahon savdo tashkiloti strategiyasidan foydalanishni takomillashtirish bo'yicha olib borilgan tadqiqot davomida quydagi xulosalarga kelindi.

1. "To'qimachilik sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish" tushunchasi uslubiy yondashuv asosida takomillashtirilib, to'qimachilik sanoatining xo'jalik yurituvchi sub'ektlarni ijobiy iqtisodiy holatini taminlash, to'qimachilik sanoati korxonalarining samaradorligini oshirish, to'qimachilik subyektlarini uzoq muddatli chora-tadbirlar ishlab chiqish, to'qimachilik korxonalarining raqobatdosh ustunligini ta'minlashga ta'sir etuvchi omillar mezonlari aniqlangan. Ushbu yondashuv sanoatni barqaror rivojlantirish va raqobatbardoshligini oshirish uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

2. To'qimachilik sanoati iqtisodiy va ijtimoiy nuqtai nazardan mamlakat uchun muhim tarmoq hisoblanadi. To'qimachilik sanoat qisqa muddatda ish o'rinlari va aholining, ayniqsa xotin-qizlarning daromadini, xorijdan valyuta tushimi hajmini oshirishga xizmat qilsa, uzoq muddatli istiqbolda to'qimachilik sanoatini dinamik rivojlantirishga qaratilgan tegishli siyosat va institutlarga ega mamlakatlarning barqaror iqtisodiy rivojlanishi uchun muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

3. Uslubiy yondashuvga ko'ra "to'qimachilik sanoatining strategik ekvivalenti" tushunchasining iqtisodiy mazmuni to'qimachilik sanoat korxonalarini dastlabki ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bosqichida korxonalar holatini diagnostika qilish, individuallashtirilgan ierarxiya tamoyilini shakllantirish, xo'jalik yurituvchi subyektning ustuvor maqsadlarini aniqlash, tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqish nazariy-uslubiy jihatdan takomillashtirilgan bo'lib ushbu yondashuv to'qimachilik sanoatini ustuvor vazifalarini aniqlashga yordam beradi.

4. To‘qimachilik korxonasini barqaror rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish orqali barqaror rivojlanishni ta’minlash muammolari va barqaror iqtisodiyot bozorining harakatlantiruvchi kuchlarini aniqlash uslubiyoti asosida takomillashtirilgan bo‘lib ushbu yondashuv to‘qimachilik korxonasini barqaror rivojlantirishga yordam beradi.

5. To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati korxonalarining samaradorligini belgilovchi global tendentsiyalar: nomoddiy aktivlar, mehnat resurslarining o‘ziga xos vakolatlari, strategik aloqalar tizimi, idoralararo munosabatlar, global bozor rivojlanishi, iqtisodiy beqarorlik, barqaror sanoatning maqsadli natijalarini taminlagan holda takomillashtirilgan bo‘lib ushbu yondashuv to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati korxonalarining samaradorligini belgilovchi omil sifatida xizmat qiladi.

6. To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatining barqaror iqtisodiyot bozorlarining samaradorligini oshirish nazariy-uslubiy jihatdan asoslangan holda uzoq muddatli strategiyaning mavjudligi, aktivlarning ichki rivojlanishi, strategik ustuvorliklarning amalga oshirilishi, korporativ strategik qarorlar ishlab chiqish, savdo bozorlarini kengaytirish, maqsadli auditoriyaning integratsiyalashuvi bosqichlardagi harakati tavsifiga ko‘ra aniqlashtirilgan bo‘lib ushbu yondashuv to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatining barqaror iqtisodiyot bozorlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

7. To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati korxonasining tashkiliy tuzilmasini takomillashtirishning o‘ziga xos xususiyatlariga ko‘ra muayyan bozor iqtisodiyotiga o‘tish munosabati bilan tikuvchilik korxonalari ish sharoitlarining o‘zgarishi, shuningdek, zamonaviy iqtisodiy vaziyatga xos xususiyatlar, mahsulot sotish va ishlab chiqarish hajmining qisqarishi, ichki bozorda raqobatning kuchayishi, to‘qimachilik sanoati va sohalarini rag‘batlantiruvchi dastaklar orqali O‘zbekiston to‘qimachilik sanoat rivojlanishining SWOT tahli ishlab chiqilgan bo‘lib ushbu yondashuv to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatining bozor iqtisodiyotiga o‘tish munosabati bilan tikuvchilik korxonalari ish sharoitlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

E’LON QILINGAN ISHLAR RO‘YXATI СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ LIST OF PUBLIKATIONS

I bo‘lim (I часть; part I)

1. J.M. Nurboyev. Maxsus iqtisodiy zonalarni tashkil etish va ularning samaradorligini oshirish. Monografiya. T. “Bekshox print servis” 2024 – 138 b.
2. J.M. Nurboyev. The Emergence, Development, And Role of the World Trade Organization in the Globalizing World Economy// “European Journal of Business Startups and Open Society” Journal Impact factor. 65-67 b. <https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2795-9228>
3. J.M. Nurboyev. Theoretical Foundations of Trade Policy in Wto Membership // “American Journal of Education and Evaluation Studies” Journal Impact factor. 193-196 b. <https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2997-9439>

4. J.M. Nurboyev. Experience and Legal Problems of Countries with Economies in Transition in Joining the World Trade Organization// “American Journal of Corporate Management” Journal Impact factor. 15-18 b.
<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2997-9404>
5. J.M. Nurboyev. Legal Aspects of the Dispute Settlement Procedure Within the WTO// “American Journal of Corporate Management” Journal Impact factor. 19-23 b. <https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2997-9404>
6. J.M. Nurboyev. Membership in the World Trade Organization is a Promising Stability for New Uzbekistan // “American Journal of Business Practice” Journal Impact factor. 194-197 b. <https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2997-934X>
7. J.M.Nurboyev “Respublika to‘qimachilik sanoatining shakllanishi va mustaqillik yillarida rivojlanishi” Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot ilmiy jurnal 2025-yil, dekabr. № 12-son <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/> 1505-1509-b.
8. J.M.Nurboyev “To‘qimachilik maxsulotlari savdosida zamonaviy marketing konsepsiyalaridan foydalanish” Marketing ilmiy, amaliy va ommabop jurnal 2026-yil, yanvar. № 1-son <https://www.marketingjournal.uz/> 235-241-b.
9. Nurboyev J.M., Ruziyev.O.A Kasblarni modernizatsiya qilish va mehnat bozorining yangi modelini barpo etish.// “Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali № 2026-yil, yanvar. № 1-son. 139-142 b. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18260250>
10. J.M.Nurboyev “O‘zbekiston to‘qimachilik soxasi investitsion va eksport salohiyati tahlili” Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot ilmiy jurnal 2026-yil, yanvar. № 1-son <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/> 1374-1377-b.
11. Nurboyev J.M. Trade dispute settlement practices in wto membership. Iqtisodiyot va zamonaviy texnologiya // Journal Impact factor. 124-126-b. <https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2992-8907>
12. J.M.Nurboyev. B.Abduvohidov. Jahon savdo tashkiloti doirasida to‘qimachilik mahsulotlarining xalqaro savdosi // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot 2024-yil 2024-yil, noyabr. № 11-son.356-360-b.
13. Nurboyev J.M. Expected changes in the legislation of the republic of uzbekistan as a result of its accession to the world trade organization and prospects for the development of our national legislation, Iqtisodiyot va zamonaviy texnologiya // Journal Impact factor. 119-122-b. <https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2992-8907>
14. Nurboyev J., Nasirxodjayeva D. Jahon savdo tashkilotining to‘qimachilik mahsulotlari xalqaro savdosini rivojlantirishdagi o‘rni. / “Milliy iqtisodiyotni isloh qilish va barqaror rivojlantirish istiqbollari” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasida. – Toshkent; TDIU, 2024-yil 24-oktabr. 667-670-b
15. Nurboyev J.M.Theoretical foundations of trade policy in WTO membership. Vol.26(2026):International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies//pp.34–37. <https://top-conferences.us/index.php/ICEFAS/article/view/3020>

16. Nurboyev J.M. Sh.O.Ahmedov Moliyaviy tizimdagi islohotlarni takomillashtirish orqali to'qimachilik mahsulotlari xalqaro savdosini rivojlantirish istiqbollari. In Accelerating Reforms in the Financial and Credit System, Expanding the Scope of Services Market, and Promoting Competition: Existing Problems and Their Solutions (Vol. 5, 2025. Number 11, pp. 613–615). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17551635>
17. Nurboyev J.M. The International Legal Procedure for the Accession of Sovereign Countries to the World Trade Organization. Vol.26(2026):International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies//pp.30–33. <https://top-conferences.us/index.php/ICEFAS/article/view/3016/2519>

II bo'lim (I часть, part I)

18. J.M. Nurboyev. Experience and Legal Problems of Countries with Economies in Transition in Joining the World Trade Organization// “American Journal of Corporate Management” Journal Impact factor. 15-18 b. <https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2997-9404>
19. Nurboyev J.M. Erkinov.B. Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlarida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi. Journal of Innovation in Educational and Social Research // Journal Impact factor. 23-25-b. <https://journals.proindex.uz/index.php/JIESR/article/view/2535>
20. Nurboyev J.M. Hakimov.Q. O'zbekiston investitsion siyosatini takomillashtirish orqali iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirish yo'llari. Journal of Innovation in Educational and Social Research // Journal Impact factor.26-28-b. <https://journals.proindex.uz/index.php/JIESR/article/view/2538>
21. J.M. Nurboyev. “Legal Formalization of the Republic of Uzbekistan's Accession to the WTO” Journal Impact factor 60-64 b. <https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2795-9228>